

DET TEOLOGISKE
MENIGHETSAKULTET

Olavskilden i Nedre Eiker

Navn: Åse Flata

Veileder

Professor Sverre D. Mogstad

Masteroppgaven er gjennomført som ledd i utdanningen ved

Det teologiske Menighetsfakultet og er godkjent som del av denne utdanningen

Det teologiske menighetsfakultet, [2016, vår]

AVH505: Masteravhandling, (30 ECTS)

Masteroppgave Erfaringsbasert master i RLE/religion og etikk

20850 ord

Innholdsfortegnelse

1. Innledning.....	3
1.1 Tema.....	3
1.2 Problemstilling:	4
1.3 Metode.....	4
1.4 Materiale.....	6
2. Olav Den Hellige.....	9
2.1 Olav Haraldsson-Olav den Hellige	9
2.2 Olav i Snorre	10
2.3 Olavs liv – Fagrskinna.....	14
2.4. Olavs tidlige år i Torgrim Titlestads bok.	16
3. Olavskilder	17
3.1 Kilder gjennom historien.....	17
4. Olavskirker	25
4.1 Middelalderkirker.....	25
4.2 Lokale Olavskirker.....	28
5. Pilegrimsleder.....	34
5.1 Veiene de vandret.....	34
6. Lokalhistorie fra Eiker.	37
6.1 Glimt fra Eikers historie	37
7. Drøfting	43
7.1 Forskerspørsmål:	43
7.2 Ulike pilegrimsleder.....	51
8. Konklusjon:	53
Litteraturliste:.....	56

1. Innledning

1.1 Tema

Våren 1992 flyttet jeg med min familie til småbruket «Korsgården» i Nedre Eiker. Den lille gården er hjemstedet til min morfar. Etter hans død var det jeg som hadde odal på stedet, og denne valgte jeg å benytte meg av. Deler av min slekt har bodd her i flere generasjoner. Gården ligger ikke langt fra Portåsen, Herman Wildenveys barndomshjem. Veiabekken som Wildenvey skriver om, og vel har lagt inn i sitt navn, renner like i nærheten.

Vel et år før jeg skulle i gang med denne avhandlingen ble jeg gjort oppmerksom på at det skulle være en såkalt «Olavskilde» i nærheten. Dette hadde jeg aldri hørt om tidligere, men fattet fort interesse for kilden. Vi har undret oss over navnet «Korsgården» så lenge vi har bodd her. Når vi undersøkte dette fikk vi to ulike mulige forklaringer på navnet. Noen mente det betydde at det tidligere hadde stått et kors på gården, mens andre mente det kom av ordet kryss som i veikryss. Vi har alltid syntes at dette med et kors på stedet hørtes mest spennende ut. Nå ble dette enda mer interessant når vi fikk høre om en mulig hellig kilde like i nærheten. Ut ifra bl.a. gamle kart vet vi at «Korsgården» med gårdsnummer 16,bruksnummer 1 har vært en mye større gård tidligere. Tankene begynte å vandre. Kunne noe av dette virkelig henge sammen? Da jeg også fikk høre om en mulig kirkesti i området, begynte jeg å lure på om dette passet inn i en større geografisk/historisk sammenheng, og om kilden i nærheten fylte noen kriterier for å kalles en Olavskilde.

Det falt naturlig å prøve å finne kilden. Tidlig på sommeren fulgte vi de anvisninger vi fikk av kjentfolk og la i vei. Etter litt leting, fant vi kilden nede i et lite dalsøkk like i nærheten av Veiabekken. Gresset hadde allerede vokst en del i området, i tillegg til noen gamle kjerr, gjorde at den var litt vanskelig å finne. Men når vi først kom til riktig sted kunne vi tydelig se at vann kom opp fra jorda. Det var ikke noe synlig tilflyt av vann ovenfra. Vi kunne også se at andre hadde tråkket rundt i gresset ved kilden. Sannsynligvis mennesker. Hadde det vært dyr av noe slag ville det vel vært etterlatenskaper der. Vi fant altså en kilde, et oppkomme fra jorda, der vi hadde fått henvist.

1.2 Problemstilling:

Naturlige kilder finnes det mange av. At et slikt oppkomme også finnes i nærheten av Veiabekken i Nedre Eiker er for så vidt ikke noe veldig spesielt. Det som eventuelt kunne gjøre det spesielt er om kilden på noen måte kan knyttes til Olav den Hellige.

Den overordnede problemstilling blir da: **Kan kilden i nærheten av Veiabekken i Nedre Eiker være en Olavskilde?**

For å kunne besvare denne problemstillingen vil jeg løse den opp i følgende forskerspørsmål som er mulige å undersøke og eventuelt besvare:

1. Har kilden noen gang vært en Olavskilde?
2. Var den virkelig det? (fylte den noen kriterier?)
3. Når ble den etablert?
4. Når sluttet den å være det i praksis?
5. Hva går tradisjonene ut på?
6. Hvor langt tilbake i historien kan en følge tradisjonen?
7. Hvordan kan tradisjonene ha oppstått?
8. Finnes det en pilegrimsvei som passerer kilden?

1.3 Metode

For å skaffe meg mer kunnskap om dette emnet, og se om det finnes en sammenheng mellom kilden og Olav den Hellige, har jeg sett nærmere på disse temaene: Olav den Hellige, Olavskirker, hellige kilder, herunder også Olavskilder og bruken av disse, og pilegrimsleder. Jeg har også studert lokal historie knyttet til emnet med spesiell vekt på religiøst liv/aktivitet i de aktuelle tidsepokene. Disse undersøkelsene har jeg i hovedsak gjort gjennom intervju og studier av skriftlige kilder.

Som en inspirasjon før jeg startet intervjuene, leste jeg deler av Torgrim Titlestads bok «Når folket fortel». Boken er: «Ei handbok i intervjuteknikk og munnleg historie.» Formålet med intervjuene var å skaffe faktaopplysninger om temaet «Olavskilden i Nedre Eiker.» Det var ikke aktuelt å foreta noen analyse av personene som ble intervjuet. Det var derfor heller ikke aktuelt å bruke et skjema i framstilling av svarene jeg fikk.

I arbeidet med å innhente informasjon om emnet har jeg blant annet intervjuet/samtalt med flere personer. Jeg har gjennomført intervju med tre ulike personer hvor jeg stilte alle mine 8 forskerspørsmål. Intervjuene fant sted i Eikerområdet. Jeg gjorde opptak av intervjuene. De tre informantene er Reidar Andreassen, Eldar Steen og Ole Hammerborg. Reidar Andreassen er geotekniker og har arbeidet med store prosjekter som blant annet Oslofjordtunnelen. Han er interessert i lokalhistorie og aktivt med i Eiker Arkiv. Eldar Steen har vært lærer, inspektør og rektor i mange år. Han har i tillegg til lærerutdanning grunnfag i både historie og kunsthistorie. På begynnelsen av 1970-tallet ble det interesse for å gjøre noe med den gamle herregården Fossesholm i Vestfossen. Dette arbeidet ble han tidlig involvert i, først på hobbybasis fra 1973 til 1987. Fra 1987 arbeidet han i full stilling som museumssjef til han ble pensjonist. Ole Hammerborg er ansatt som kulturmedarbeider i Portåsen, Herman Wildenveys hjem, i full stilling. Han har også grunnfag i historie. Også Hammerborg er engasjert i lokalhistorie. Andreassen, Steen og Hammerborg ble anbefalt meg av ulike personer når jeg spurte om noen hadde kjennskap til personer som visste noe om Olavskilden på Nedre Eiker. I tillegg har jeg hatt en samtale på telefon med Henning Nedberg som vokste opp på gården Bråta(Bråten) der kilden ligger. Jeg har også snakket med nåværende eier av gården, Stian Nedberg.

Jeg har også hatt rent uformelle samtaler med kollegaer på Krokstad skole i Krokstadelva om emnet. Også andre personer med lokal tilknytning har jeg nevnt arbeidet med oppgaven for. Noen av disse har hatt interessant informasjon. Gjennomgående er det allikevel få personer, utenfor de som er spesielt interessert i lokalhistorie eller er knyttet til eiendommen Bråta, som kjenner til kilden av dem jeg har drøftet emnet med.

Til slutt vil jeg nevne representanten for Botne historielag, som jeg hadde en telefonsamtale med helt mot slutten av arbeidet med oppgaven. Samtalen var kort og uformell, men gav meg allikevel nyttig informasjon jfr. parallellfunnet i Botne.

Intervjuene av Andreassen, Steen og Hammerborg ble gjennomført enkeltvis. Andreassen og Hammerborg var for meg ukjente personer fra før, mens Steen kjente jeg blant annet fordi han har jobbet i skolen. Etter hvert som jeg kontaktet disse tre og presenterte oppgaven for dem, ble raskt interessert, og var positive til å bli intervjuet.

Da jeg møtte intervjuobjektene fortalte jeg litt mer om oppgaven og spørsmålene, og fikk tillatelse til å ta opp samtalene. Først snakket vi litt løst om deres bakgrunn og interesse for historie/lokalhistorie. Deretter begynte jeg å stille spørsmål. Det var veldig varierende hvilke

og hvor mange spørsmål de svarte noe på. Jeg forsøkte hele tiden å holde en positiv og interessert tone overfor intervjuobjektene. Jeg understreket også at det var helt greit om det var noe de ikke visste noe om. Intervjuene varte i mellom en til to timer.

Tilgangen på skriftlig informasjon, gjennom blant annet historiske verk om Olav den Hellige, Olavskirker, Olavskilder, pilegrimer og pilegrimsleder, har vært stort og spennende. At dette også er aktuelle temaer vises ved at de dukker opp som reklame på internett, artikler og helsides annonser i dagspressen. Tilgangen på skriftlig lokalhistorisk materiale har også vært god. Når det gjelder selve Olavskilden har jeg derimot funnet mindre materiale. Det har derfor ikke vært mulig å føre en diskusjon direkte med tidligere nedskrevet stoff om emnet. Jeg har måttet lete etter små brokker av opplysninger om den konkrete kilden, både når det gjelder skriftlig og muntlig materiale. Deretter har jeg forsøkt å sette dette opp mot, og i sammenheng med, nasjonalt stoff om emnet.

En annen metode jeg har benyttet meg av er å studere kart. Disse har jeg funnet både på internett og på papir. Både historiske kart og kart av nyere dato har vært nyttige informasjonskilder. Ikke minst når det gjelder å finne gamle veier, som også kan ha vært brukt som pilegrimsleder, har kart gitt verdifull informasjon. Jeg har også bestilt utskrift av kart med lokalhistorisk betydning fra Riksarkivet. Konkrete opplysninger jeg har fått ved å studere ulike kart, har bidratt til de slutninger jeg etter hvert har trukket i min drøfting angående Olavskilden i Nedre Eiker.

1.4 Materiale.

Skriftlig materiale, validitet og holdbarhet.

Tilgangen på skriftlig materiale har vært stor og omfattende når det gjelder Olav den Hellige. Her har jeg som tidligere nevnt benyttet meg av kjente historiske verk som blant annet Snorre og Fagrskinna. I tillegg har jeg funnet stoff som har vært til nytte for meg i flere nyere faghistoriske bøker f.eks. Norges historie (Aschehoug 1995) og Norges kirker (Gyldendal 1986). Torgrim Titlestads bok om Olav den Hellige har også bidratt med nyttig teorier (Universitetsforlaget 1982). Lokalhistorisk har også tilgangen på skriftlig materiale vært god, både av nyere og eldre litteratur. Når det gjelder lokale forhold har jeg blant annet hentet informasjon fra serien «Eikers historie» Denne serien utkom på 1990-tallet og består av tre bind. Det er i hovedsak bind 1 og 2 som har vært aktuelle i arbeidet med Olavskilden i Nedre Eiker. Bind 1 «Fra fangstmann til viking » er skrevet av arkeolog Øystein Kock Johansen. Da han skrev boken var han direktør ved Kon-Tiki Museet i Oslo. Bind 2 «Sigden og sagbladet».

er skrevet av Ole Georg Moseng. Han er cand.philol. med historie hovedfag. Han var ansatt som forskningsstipendiat ved Universitet i Oslo da boken ble skrevet. Jeg har ikke funnet opplysninger i disse bøkene som er i motsetning til informasjon jeg har funnet i andre skriftlige eller muntlige kilder i forbindelse med temaet i denne oppgaven. I tillegg til denne serien har jeg funnet aktuell informasjon i eldre lokalhistoriske beskrivelser om både kilder, religiøs aktivitet og generelle beskrivelser av livet i Eikerbygdene langt tilbake i tid. Det er selvfølgelig viktig å se på denne informasjonen med et kritisk lys på grunn av tidsaspektet. Mange ting er skrevet ned lenge etter at hendelsene fant sted. Noen av de lokale kildene som f.eks. Hans Strøms beskrivelser fra 1784, refereres flere steder i det materialet jeg har hatt tilgang til. Her ligger selvfølgelig en mulighet for gjennomgående feil/misforståelser ved at den ene kilden benyttes i flere senere skrifter. Som tidligere nevnt har jeg hatt nytte av både gamle og nye kart. Nyere kart er selvfølgelig mer nøyaktige, men også gamle, håndtegnede kart har gitt nyttig informasjon, spesielt i forbindelse med stier/leder. I tillegg har jeg funnet opplysninger om pilegrimsleder, pilegrimer og kilder på internett bl.a. på siden Pilegrimsleden.no. Det er selvfølgelig umulig å være helt sikker på validiteten til informasjon hentet på internett. Jeg har derfor benyttet meg av sider som ansees som troverdige. Så langt mulig har jeg også sjekket disse opplysningene opp mot informasjon om samme tema fra andre kilder.

Skriftlige materiale om Olavskilder finnes ofte i forbindelse med beslektede temaer som Olavskirker, pilegrimer og pilegrimsleder. Materialet er ofte korte artikler som omtaler antallet kilder, deres beliggenhet og noen ganger sagn knyttet til kildene. En av de få bøkene jeg har funnet som bare omhandler kilder er Eva E. Werners bok «Helbredende kilder i Norge». Denne boken tar heller ikke for seg kun Olavskilder. Fra Werners bok har jeg hentet mye informasjon. Dette er ei lita bok på ca. 90 sider inkludert litteraturliste. Boka er utgitt på Oscar forlag i 1998. Første del er en beskrivelse av hellige kilder gjennom historien. Deretter følger en oversikt over helbredende kilder i Norge. Denne oversikten er inndelt geografisk. Det er ingen illustrasjoner i boka. Forfatteren har i tillegg til denne boka også utgitt boka «På skattejakt i Norge» med undertittel «Rykter og sagn om skjulte skatter». Denne boka ble utgitt på Aschehoug forlag i 1987. Denne finnes til utlån blant annet på mitt lokale bibliotek. På forsiden er det et bilde av «Hoensskatten». Boka er på 85 sider. I tillegg kommer litteraturliste og en invitasjon til å sende skattesagn som ikke er med i boka til forfatteren, adresse Aschehoug forlag. I denne invitasjonen står det «Cand. Mag. Eva E. Werner». Dette er dessverre all informasjon det har vært mulig å finne om forfatteren av «Helbredende kilder i

Norge». Jeg har snakket med flere aktuelle personer som arbeider i Aschehoug forlag. De kunne ikke finne informasjon om forfatteren utover dette. Dette var de selv forundret over. Jeg har også forsøkt å finne personene gjennom internett, men det gir heller ingen flere opplysninger. Det betyr at mye av den informasjon jeg har brukt om kilder rundt omkring i Norges land er skrevet av en forfatter jeg vet svært lite om. Vi vet at hun er Cand. mag, men ikke i hvilket fag. Vi vet at begge bøkene hun har utgitt er innenfor historieområdet, men det er jo ikke derfor sikkert at hun har studert historie.

Andre eksempler på skriftlige kilder er blant annet forfatteren Sigrid Undset som skriver om Olav den Hellige i «Essays og artikler 1930-1939». Også hun skriver om hellige kilder /Olavskilder i sammenheng med Pilegrimsleder. (Undset, 2007). Ørnulf Hodne omtaler også hellige kilder i sin sagnhistoriske undersøkelse «St. Olav og Vatnås kirke» fra 1982 hvor hovedtema er Vatnås kirke. Dette er noen eksempler som viser at Olavskilder er vanskelig å finne som eget tema/hovedtema. Det har derfor vært noe krevende å finne materiale spesifikt om Olavskilder. Begge disse forfatterne må kunne ansees som troverdige.

Når det gjelder kilden i Nedre Eiker har det selvfølgelig vært enda mer utfordrende. Werner omtaler kilden i sin bok. I tillegg finnes det en registrering gjort i 1965. Kilden ble da registrert som fast kulturminne i Norge og omtalt som Olavskilde. Olavskilder ligger ofte i tilknytning til pilegrimsleder. Det jeg har funnet av skriftlig materiale omkring dette emnet dreier seg i all hovedsak om ulike leder på Østlandet som fører til Nidaros. Disse omtales ofte som Olavsleder. Det har med andre ord ikke vært enkelt å finne forskningsbasert kunnskap om Olavskilder generelt eller spesielt.

De aller fleste opplysninger i denne sammenheng er av historiske karakter og må derfor anses som holdbare.

Muntlige kilder, validitet og holdbarhet.

De muntlige kildene jeg har hentet opplysninger fra har i første rekke uttalt seg om begrensede fagområder hvor de har yrkes/utdanningsrelatert kunnskap. Reidar Andreassen er geotekniker og har arbeidet med store prosjekter som bl.a. Oslofjordtunnelen. Han er interessert i lokalhistorie og aktivt med i Eiker Arkiv. Han uttalte seg først og fremst om opplysninger rundt landheving. Som geotekniker gav han inntrykk av å ha god kjennskap til hvordan dette hadde utviklet seg fra istiden og framover i tid. Han benyttet den kunnskapen han hadde på dette området generelt til å si noe om hvordan dette detaljert hadde gitt seg

utslag i lokalområdet. I tillegg henviste han til en hendelse i Håkon Håkonssons saga med lokal tilknytning. Jeg kommer tilbake til denne sagaen under skriftlige kilder. Eldar Steen, intervjuobjekt nummer 2, regnes som en person med stor kunnskap om lokalhistorie. Han er også en kjent person i lokalmiljøet på grunn av sitt mangeårige arbeid på Fossesholm Herregård. Steen har vært lærer, inspektør og rektor i mange år. Han har i tillegg til lærerutdanning grunnfag i både historie og kunsthistorie. På begynnelsen av 1970-tallet ble det interesse for å gjøre noe med den gamle herregården Fossesholm i Vestfossen. Dette arbeidet ble han tidlig involvert i først på hobbybasis fra 1973 til 1987. Fra 1987 arbeidet han i full stilling som museumssjef til han ble pensjonist. I intervjuet var det hans kunnskap om gamle stier/veier som ble hovedtema. Han hadde selv gått mange av disse stiene for å være med å kartlegge dem. Han hadde aller mest kunnskap om forhold på nåværende Øvre Eiker, men også detaljert viten om forhold i det området av Nedre Eiker som ligger fra kilden og til Øvre Eikers grense. Ole Hammerborg, intervjuobjekt 3, har også høyere utdanning i historie (grunnfag). Hammerborg er ansatt som kulturmedarbeider i Portåsen, Han hadde detaljert kunnskap om området rundt Korsgården, Portåsen og også noe mot kilden. Det var også han som presenterte et skriv fra Diplomatarium Norvegicum hvor blant annet Korsgården blir nevnt i sammenheng med stier i området.

I alle tre samtale ble det selvfølgelig også snakket om emner hvor de var mer usikre. Jeg har valgt å ta med som grunnlag i oppgaven den informasjon de hadde som virket mest mulig sikker. Alle de tre intervjuobjektene kjente til hverandre, men jeg fikk ikke inntrykk av at den kunnskapen de hadde var preget av å ha vært påvirket av det.

2. Olav Den Hellige.

2.1 Olav Haraldsson-Olav den Hellige

Olav den Helliges navn er fortsatt en del av dagliglivet i Norge. Hans navn er knyttet til både kirker og kilder. Mange veier bærer også hans navn. Et lokalt eksempel på dette er St. Olavs gate i Mjøndalen. Veien er både smal og svingete. Den er heller ikke lang. Men Olavs navn står på gateskiltet. Kilden, som er utgangspunkt for denne oppgaven, blir også knyttet til Olav den Helliges navn. Det er derfor naturlig og nyttig å se nærmere på Olavs liv i forbindelse med de spørsmål jeg skal forsøke å besvare.

Om denne mannen, hans bragder og konsekvenser av hans liv og død er det skrevet svært mye. Noen av de eldste kildene finner vi i «Snorres kongesagaer» og «Fagrskinna». Den mest

omfattende skildring av Olav Haraldssons liv finner vi i Snorre. Jeg finner det derfor naturlig å ta utgangsbok i nettopp denne beretningen når jeg skal se nærmere på det livet som startet som Olav Haraldsson og ble til Olav den Hellige, også omtalt som Norges konge til evig tid.

2.2 Olav i Snorre

I Snorres kongesagaer finner vi en svært fyldig og detaljrik beretning om Olav, «Olav den helliges Saga». Sagaen forteller ikke noe om hvor han ble født, men at han vokste opp hos sin stefar Sigurd Syr og moren Åsta. Vi får også vite at «Rane den vidfarne var hos Åsta, han var fosterfar for Olav Haraldsson.» (Snorre, 1957, s. 210). Vi får også vite litt mer om hvordan han var. Han skal ha vært vakker, middels høy, klok og talte godt for seg. Videre fortelles det at han som voksen bl.a. ble middels høy, hadde store krefter og gode øyne som ble kvasse når han ble sint. Han hadde gode evner når det gjaldt å skyte med bue, kaste spyd og «hadde et sikkert øye for all slags håndverk». Det eneste negative sett med dagens øyne, var at han ble kalt Olav Digre (den tjukke). (Snorre, 1957, s. 210-211). Snorre legger med andre ord tidlig grunnen for å fremstille en helt.

I viking.

Allerede som 12 åring blir han sendt av sted på vikingtokt. Fordi han var av kongsætt, etter Harald Hårråde, får han kongsnavn og blir en slags konge over flokken. Det er Rane, hans fosterfar, som sitter ved roret. Hans første tokt går til Danmark. Snorre siterer et kvad Ottar Svarte laget om Olav i denne forbindelse: «Ung vendte du havets blakke hest mot Danmark, konge, djerv i kampen! Kraftig dåd er ditt virke. Nyttig ble ferden nordfra; nå er du mektig konge, av slig vågelig hærferd; jeg hørte hvor du har ferdes.» (Snorre, 1957, s.211).

Selv om han ikke hadde noe område/land han var konge over, ser vi altså at han regnes som konge 12 år gammel, på grunn av sin hærkomst. Snorre skildrer detaljrikt hvordan han i årene som kommer stadig er ute på vikingferd. Ferdene bringer ham bl.a. til England og Frankrike.

Så skjer det noe vesentlig. Olav ligger i Karlså. Han har planer om å reise videre til Norvasund (Gibraltar), og derfra videre til Jorsalheim (Jerusalem). Så får han en merkelig drøm. En mann taler til ham og sier: «Dra tilbake til odelen din, for du skal bli konge over Norge til evige tider.» (Snorre, 1957, s.219-220). Olav fortsetter ferdene sine en stund, men vender så tilbake til Norge. Han kommer til Vestlandet, øya Sæla, utenfor Stad. Olav tolket det som et tegn på lykke at det var nettopp her de kom i land, siden sæla betyr lykke. En annen liten hendelse som finner sted når de går i land på Sæla i følge Snorre, er at Olav sklir

og nesten faller. Olav selv kommenterer dette og sier «Nå falt jeg.» Da sier Rane: «Du falt ikke, konge, nå fikk du fast fot i landet.» Kongen ler og svarer: «Det kan nok være, om Gud vil.»(Snorre, 1957, s.224).

Om en slik hendelse virkelig fant sted er vanskelig å bekrefte/avkrefte, men Snorre bereder i hvert fall en stemning for begivenheter han senere skal omtale. Snorre skildrer videre hvordan Olav kjemper mot Håkon Jarl og vinner. Han får «grid» (blir fri) mot å sverge på at han aldri skal kjempe mot Olav. Håkon Jarl forlater landet, og drar til England hvor han slår seg ned hos sin morbror kong Knut. (Snorre, 1957, s.226). Etter dette skildrer Snorre hvordan Olav kommer hjem til sin mor. Han forteller detaljert om mat, klær, oppgaver og storhet i forbindelse med denne festen. Skildringen kan få en til å tenke på Jesu lignelse om den bortkomne sønn som vender hjem.

Etter denne store festen ber Olav om et møte med sin stefar Sigurd Syr, mor Åsta og fosterfaren Rane. Her drøfter de Olavs fremtid. Skal han kjempe for å få sin arv, å bli konge over Norge eller ikke? Utfallet av samtalen blir at han skal kjempe den kampen. Sigurd Syr lover og støtte Olav. Han sier ifølge Snorre disse ord: «Men jeg synes ikke det er urimelig at du kommer til å ha lett for å få folk, for almuen vil alltid gjerne ha noe nytt.»(Snorre, 1957, s. 231).

Det blir lyst til ting på Eidsvoll. Olav holder tale hvor han lover å ta tilbake gamle lover og verge landet mot utenlandske hærer og høvdinger. Talen blir godt mottatt av de som er til stede. «Småkongene» gir Olav kongsnavn over hele landet og det blir tildømt ham etter opplandsk lov. Historien gjentar seg i Meldal, men ikke uten dramatikk. Det blir sendt bud til Einar Tambarskjelve om det som skjer. Han sender ut beskjed om å samle en hær av både trelle og frie menn for å beskytte landet mot Olav. I Orkdal valgte folket å føye Olav i hans krav. Han overbeviste dem med både godord og trusler. Dette fikk Einar Tambarskjelve nyss om. Han samlet hær for å gå imot Olav, men Olav kom seg unna.

Senere møtes de til kamp ved påsketider i Viken. Også Svein Jarl er med i slaget. Olav vinner og mange slutter seg til ham. Han fortsetter ferden sin videre mot Lindesnes. Der reiser han fort fra da han får vite at Erling Skjalgsson har samlet en stor hær. Ferden går videre til «Trondheimen». Der blir han også tatt til konge, uten at noen reiser seg mot ham. Han drar til Nidaros og bygger seg en kongsgård og en kirke, Clemenskirken. Svein Jarl reiser til Gardarike. Der blir han plutselig ble syk og dør. Da trønderne får vite dette, bestemmer de seg for å følge kong Olav og vise ham lydighet. (Snorre, 1957, s.232-246)

Kong Olav har nå fått makten i Norge. Så skjer det som hadde skjedd med andre konger før ham. Han styrer hårdt, og bruker makt for å få det slik han vil. Olav viker ikke tilbake for å bruke harde midler bl.a. for å få viljen sin når det gjelder kristendommens posisjon. Dette fører til at det blir protester og at han blir mindre godt likt. På Romerike samlet flere småkonger seg til motstand, men endte opp med selv å bli tatt til fange. Snorre beskriver hva som skjedde med flere av dem. En ble blindet, en annen fikk tungen skåret ut. De «heldige» ble landsforvist. Noen ble tatt som gisler. På denne måten utvidet han sin makt. Når Sigurd Syr dør blir han alene om å ha kongsnavn i Norge. Olav reiser rundt i riket sitt. Han holder ting mange steder. For å få folk til å gå over til kristendommen bruker han fortsatt harde midler. Bl.a. truer han med å brenne alt av hus. Dette fører til at folk slutter seg til kristendom. Noen ganger tar han sønner som gisler for å være sikker på at de holder det de har sagt. Han skaffer han seg uvenner. (Snorre, 1957, s.267-271)

Knut den mektige hadde lagt under seg hele England. Han hadde latt Olav legge under seg Norge uten å gå imot ham.(Snorre, 1957, s.305) Kong Olav hadde lagt under seg Orknøyene og Hjaltland (Snorre, 1957, s.315 og 324).

Olav drar til Danmark med hæren sin.

Olav samlet en stor hær. Han hadde med seg de fleste lendmenn fra Norge. Nytt skip hadde han også med gullbelagt bisonhode i forstavnen. Skipet ble kalt Visund (bison). Underveis fikk han vite at Erling Skjalgsson hadde dratt til England. Han forsøker å finne ut hvor kong Knut er, og får beskjed om at han er i England. Det ble også sagt at han hadde tenkt seg til Norge. Selv drar Olav til Sjælland med sine menn. Først herjer han rundt med sin egen hær. Siden slår han seg sammen med kong Anund Olavsson (Olavs måg). Med trusler og våpen la de under seg store deler av landet.

Kong Knut forlot England med en stor hær og reiste mot Danmark etter at han hadde fått vite hva som foregikk. Håkon Jarl var sammen med Knut. Kong Olav og Anund fikk vite at Knut hadde en stor hær. Snorre skildrer detaljert hvordan Olav bl.a. lager en kunstig flom som tar livet av mange av Knuts menn. Etter en stund innser de at det ikke er noe mer å vinne på denne hærferden. Mye gods har de fått, men ikke noe land.

En annen liten fortelling som flettes inn av Snorre handler om Olavs overnaturlige krefter. En av hans menn kalt Egil, blir syk. Fordi han tidligere har latt noen fanger slippe løs vil ikke Olav se til ham. Men Egil angrer på det han har gjort, og Olav ombestemmer seg. Snorre

skriver: «Kong Olav la hendene over siden på Egil der som verken satt, og sang bønnene sine, og straks ble verken borte, og etter det ble Egil bedre.» (Snorre, 1957, s. 404). Denne lille beretningen viser at hans menn hadde sett Olav utrette underlige ting også da han var i live.

Olav velger etter rådslagning med sine menn å komme seg vekk, han tror ikke de kan vinne mot kong Knut og hans hær. Han velger å gå landveien gjennom Sveariket. Underveis får han hjelp av mennesker han møter. Skipene sine fikk han lagret i Kalmar. Tilbake til Norge kom han veien om Sarpsborg og deretter inn Viken.(Snorre, 1957, s.393- 408).

De siste årene.

Resten av fortellingen om Olav Haraldssons liv er noe vemodig. Kong Knut tar over hele Norge uten strid. Folket slutter seg raskt til ham. Han setter Håkon Jarl til å styre for seg. Olav får oppleve at menn som tidligere hadde vært å regne for hans sviker ham, og går over til Kong Knut og Håkon jarl. Olav mener at landet er tatt fra ham med svik.

21.desember 1028 kommer det til kamp mellom Olav og Erling Skjalgsson. Olav og hans menn har overtaket. Erlings menn faller, og han står alene igjen. Erling vil gi seg og tar av seg hjelmen. Olav merker han på kinnet med et lite risp. Da kommer Aslak Fitjaskalle og hogger øksa i hodet på Erling som dør. Da sier kong Olav: «Nå hogg du Norge ut av hendene på meg.»(Snorre, 1957, s.421). Olav bestemmer at de ikke skal rane de døde.

Olav går fra borde i Valldal. Han kommer seg videre til fots ved hjelp av lokale menn. Det er en strabasiøs tur. Snorre forteller om spesielle ting som skjer. Veien de skal gå er tung, og den går bl.a. gjennom ei ur. De vet ikke hvordan de skal komme seg videre. Da tar Olav kappen sin og legger den utover bakken. Etter det klarer de å flytte stener som ikke skulle være mulig for dem. Det fortelles også at Olav vasker seg i kilde der. Senere opplever de at om husdyrene blir syke og så drikker av kilden, blir de friske igjen. De har også dårlig med mat. Kokken klager til Olav som velsigner maten. Dagen etter kommer kokken og forteller at det er rikelig i grytene. Han forstår ikke hvor maten er kommet fra! Olav hadde vært konge i Norge i 15 år. (Snorre, 1957, s.426-27.)

Olav kommer seg etter hvert over til Vermland i Sverige og drar videre til Gardarike. Han tar meg seg sønnen Magnus. De blir tatt godt imot hos kong Jarisleiv. Olav blir mer enda mer opptatt av å tjene Gud nå som han har mistet mye av sin makt.

Så får Olav en drøm. En mann kommer til ham og sier at han skal reise tilbake til sitt rike og kjempe med sine menn. Olav lurer på om det kan være Olav Tryggvasson som kommer til ham i drømmen. Olav forteller kong Jarisleiv at han vil tilbake til Norge. Etter at han forteller om drømmen, og at han tror Gud vil han skal reise, får han støtte til reisen fra Jarisleiv.(Snorre, 1957, s.428-438)

Olav kommer tilbake til Norge og får støtte fra noen av sine gamle venner. Han samler på nytt en hær. På Stiklestad kjemper han sin siste kamp. Olav får tre ulike sår som til sammen gjør at han dør. Etter at slaget var over stelte Tore Hund liket. Snorre forteller at han da får blod fra Olav på et sår han har. Dette såret gror så fort at det ikke trenger forbindelse. Han bemerker også at Olav har fin farge i ansiktet selv om han er død. Kongen døde 29.juli 1030. Snorre forteller også at selv om det var dagen var det mørkt fra 12 til 3. Torgils Halmasson og Hans sønn Grim henter Olavs lik etter at det er blitt mørkt. De bærer liket inn i et lite skur på gården. De steller liket og dekker det til så ingen skal finne det. Senere lager de to kister. I den ene legger de Olavs lik. I den andre stein. De får lurt biskopen og hans menn til å ta feil kiste og senke den. Kisten med Olav ror de av sted med. De ender opp med å begrave den i en sandbanke oppe ved en elv. De skjuler alle spor så ingen skal se det har blitt gravd der. Dette gjør de fordi de er redde for at noen skal ta liket og skjende det.

Olavs lik blir flyttet flere ganger. Først blir det begravet ved Clemenskirken. Deretter inne i kirken. Lokket blir åpnet og man kan se at hår og skjegg har vokst. Dette skjedde over et år etter hans død. Det blir også utført en test for å se om han er hellig. Hår og skjegg som er klippet av blir tent på, men brenner ikke Da ble det avgjort at kong Olav virkelig var hellig. Deretter ble kisten begravet inne i kirken.(Snorre, 1957 s.469- 479)

2.3 Olavs liv – Fagrskinna.

Også I Fagrskinna fortelles det om mange av de slag Olav kjempet ute i Europa. En dag får han en åpenbaring fra Gud som sier at han ikke skal dra lenger sør, men vende tilbake til Norge. Der skal han bli konge til evig tid. (Fagrskinna 1978 s.157-159).

Olav bestemmer seg for å dra tilbake til Norge. Han reiser ikke alene, men har med seg 120 mann som alle er rustet for kamp. Etter en stormfull ferd fra England kommer han med sitt følge velberget fram til Stad, og går i land på øya Sæla(Selje). Deretter seilte de sørover. Snart kommer han i kamp med Håkon Jarl Eiriksson. Olav og hans menn vinner dette slaget. Håkon overlever og får etter hvert lov til å fare dersom han lover å aldri mer kjempe mot Olav. Dette kravet godtar han, og reiser snart til England. Der blir han tatt imot av sin morbror Kong

Knut. Etter å ha vunnet dette slaget drar han sørover, så øst og etterhvert til Ringerike hvor hans mor Åsta bor sammen med sin mann Sigurd Syr. Der blir han tatt vel imot. Senere drar han nordover til Trøndelag med sine menn. (Fagrskinna, 1978, s.160-163).

Olav farer rundt og Fagrskinna forteller om mange slag og kamper han er med i. De fleste vinner han. I kampen for å kristne landet viser han lite nåde. Valget stod ofte mellom å la seg døpe, ofre livet eller reise fra landet! Derfor ble det kristne menn som bygde i alle daler (Fagrskinna, 1978, s.164-168).

Sveakongen.

Mellom Olav og Sveakongen Olav Eiriksson, var det også stridigheter. Dette ble forsøkt løst bl.a. ved at Olav Haraldsson skulle gifte seg med datter til sveakongen, Ingegerd. Men avtalen ble ikke oppfylt. I stedet skulle han få en annen datter, Astrid. Dette godtok etter hvert Olav. Allikevel forble han venn med Ingegerd som siden ble gift med kong Jarusleiv. (Fagrskinna, 1978,s.168-170).

Også vårt andre naboland, Danmark, kom Olav i ufred med. Dette skyldtes at Olav hadde lagt under seg Orknøyene, Hjalmland og Færøyene og mottok skatt derfra. Dette likte ikke danene som før hadde hatt dette som «skattland». Han var heldig og slapp unna kamp denne gang fordi de største danehøvdingene var i England. (Fagrskinna, 1978, s.171).

Ikke bare krig.

Selv om Olav Haraldsson måtte utkjempe mange slag for å bli, og forbli, konge i Norge, fikk han også tid til å gjøre andre ting. Han grunnla Nidaros og fikk bygd en kirke der, han bygde også kirker i alle fylker og sørget for at de hadde inntekter. Etter at han ble enevoldskonge sier Fagrskinna at han også ordnet med lovene. Noe annet han gjennomførte ble ikke like godt likt av alle. Olav lot «mektige og ringe få samme dom». Dette var det mange av de mektige menn som ikke likte. Tore Hund var en av dem som fikk merke dette. Etter at han hadde drept en mann i «Bjarmeland» måtte han betale bot og reise fra landet. (Fagrskinna, 1978, s.171-172).

Flere slag.

Kong Olav samlet igjen en hær og dro mot Danmark. De kriget i Skåne, Halland og Sjælland. (Fagrskinna, 1978, s.173). Kong Knut fikk vite om dette selv om han var i England. Da samlet også han en hær og reiste mot Danmark. Det ble bl.a. utkjempet et stort slag i «Helgå» i

Skåne. Mange falt, men ingen ville flykte. Kong Knut lå og ventet på Olav i Øresund, men han tok en annen vei hjem. (Fagrskinna, 1978, s.179-180).

Hårek fra Tjotta klarte å lure seg forbi den danske kongen og Øresund i ly av nattemørket. Kong Knut forstod at det nok ikke var Olav selv, men kanskje nettopp Hårek som klarte dette, siden han hadde klart det samme i Beltesund. Senere møtte han Kong Olav igjen i Nidaros. Kong Knut dro tilbake til England.(Fagrskinna, 1978, s.181-182).

Olavs siste år.

Kong Knut var arg på Olav for mange forhold. Håkon Jarl, skatteland og herjinger i Danmark var noe av dette. Kong Knut samlet derfor en hær med 1200 skip og for til Norge. Der for han rundt i landet, holdt ting med bøndene og ble tatt til konge hele veien til Nidaros. Håkon jarl fikk råde i Norge. Selv dro han tilbake til Danmark. (Fagrskinna, 1978, s. 182-183). Olav hadde oppholdt seg på Opplandene imens dette hadde foregått. Han seiler så langs kysten til Jæren. Ved Bokn ble det kamp, men Olav overlever. Etter hvert forlater han Norge. En stund bor han i Gardarike. Så får han beskjed om at Norge er «høvdingeløst», og bestemmer seg for å vende tilbake. Sønnen Magnus blir igjen hos kong Jarusleiv. På Stiklestad ble det en stor kamp. Mange faller i kampene, også Olav selv. Liket hans ble ført ut til Kaupangen. Fortellingen om Olavs liv avsluttes: «Og straks ble det da mange jærtegn både av hans blod og legeme.» (Fagrskinna, 1978, s.183-192).

2.4. Olavs tidlige år i Torgrim Titlestads bok.

En vesentlig nyere bok om Olav den Hellige er Torgrim Titlestads bok fra 2013. I følge Titlestad blir Olav blir født ca. år 993. Hans mor het Åsta Gudbrandsdotter og var fra Gudbrandsdalen. Hans far var Harald Gudrødsson Grenske fra gamle Grenland.(Sauherrad). I følge Titlestad fikk han tilnavnet Grenske fordi han hadde nær tilknytning til Grenland. Her viser han til Historia Norwegie fra ca. 1170 som kilde. Titlestad argumenterer for at Olav blir født i Grenland. For å underbygge dette standpunktet refererer han til Flatøyboka. (Titlestad, 2013,s.15- 19).

Etter en dramatisk fødsel bestemmer faren seg for å se etter en ny hustru fordi Åsta kanskje ikke kunne være en riktig hustru for ham mer. Han ender opp med å bli brent inne på en gård i Sverige som hevn for at han tidligere har avvist Sigrid Tostedotter Storråde. (Titlestad, 2013, s.13-14). Olavs mor blir etter en stund gift med Sigurd Syr fra Ringerike. (Titlestad, 2013,

s.17) Olav vokser delvis opp på Ringerike, og delvis hos Rane Roason, som er fosterbror til hans far. På denne måten holder han kontakt med det gamle Grenland. (Titlestad, 2013, s.24)

Ca. 996 blir Olav døpt, sammen med resten av Sigurd Syrs familie på Ringerike. Dette skjer i forbindelse med at Olav Tryggvason forsøker å kristne landet. 12 år gammel (ca. 1005) drar han ut på vikingferd sammen med fosterfaren Rane Roason. 4 år senere kriger han for første gang. Dette skjer i England. I 1013 blir han «konfirmert». Det skjer imens han oppholder seg i Rouen i Frankrike. (Titlestad, 2013, s.23-30.)

3. Olavskilder

3.1 Kilder gjennom historien

Hovedtema for denne oppgaven er en mulig Olavskilde på Nedre Eiker. Jeg vil derfor se nærmere på kilder i ulike sammenhenger. Temaet finnes omtalt både lokalt, nasjonalt og internasjonalt i mange ulike forbindelser. Felles for disse kildene er at de alltid inneholder vann.

Allerede i 1. Mosebok kapittel 2 hører vi om en kilde.

Dette er historien om himmelen og jorden da de var skapt, på den tid Herren Gud laget jorden og himmelen. Det fantes ikke en busk på jorden, og ennå hadde ingen plante spirt fram på marken. For Herren gud hadde ikke latt det regne på jorden, og det var ingen mennesker til å dyrke den. Men en kilde kom opp av jorden og vannet hele jordens overflate. Da formet Herren gud mennesket av støv fra jorden. Han blåste livs pust i nesen på det, og mennesket ble en levende skapning. (1. Mos, 2, 4-7)

I dag tenker vel de fleste at det er ikke sikkert alt skjedde akkurat slik det blir beskrevet i første Mosebok. Men det er allikevel denne fortellingen, om hvordan det hele ble til, som mennesker har lyttet til, og forholdt seg til gjennom flere tusen år. I vårt eget land har denne fortellingen om verdens begynnelse vært fortalt for folket i over tusen år.

Vel vært å merke seg i sammenheng med temaet jeg her behandler er spesielt ordene «en kilde kom opp av jorden», vers 6a. Kilden kom opp av jorden før menneskene ble skapt, før en busk vokste opp. Vann er som vi vet av avgjørende betydning for liv. Vi må vel kunne anta at det er noe av bakgrunnen for menneskers interesse og fasinasjon for vann, og historier knyttet til vann. Mange slike historier handler også om overnaturlige ting som skjer. I dag vil

mange avfeie dette som overtro. Allikevel er det et fenomen mennesker gjennom alle tider, og i mange sammenhenger, har latt seg fascinere og begeistre av. Mange har selvfølgelig også virkelig trodd at overnaturlige ting har skjedd.

Vann i Det gamle testamentet.

I det gamle testamentet kan vi lese om hvordan Moses slo på klippen og vann sprang fram. I 4. Mosebok kapittel 20, vers 1-13 leser vi fortellingen om «Vann fra klippen». Israelsfolket kommer til Sin-ørkenen. I vers 2 står det: «Men det var ikke vann til dem, og de samlet seg mot Moses og mot Aron.» Folket blir svært sinte på grunn av mangelen på vann og kommer med mange anklager mot Moses og Aron. De vender seg til Gud og får beskjed om å samle folket, og tale til klippen. Moses og Aron gjør som Gud ber dem og samler folket ved klippen « Så løftet Moses hånden og slo to ganger på klippen med staven sin. Da fosset vannet fram og både folket og buskapen deres drakk.», vers 11. Fortellingen viser oss blant annet at mennesket er helt avhengig av vann for livsoppholdelse. Den avsluttes med vers 13: «Dette er Meriba-kilden, hvor Israelittene trettet med Herren, og hvor han viste at han er Hellig.»

Vann som plutselig strømmer fram på underlig vis og ordet hellig kobles her sammen. Det er også interessant i sammenheng med mitt tema, Olavskilder.

Vann i Det Nye Testamentet.

Vann er på mange måter et gjennomgangstema i Det Nye Testamentet.

F. Eks.: Jesus blir døpt i vann, Jordanelva, Jesus gjør vann til vin, (Første under) Jesus kaller fiskere ved Genesaretsjøen, Jesus går på vannet, Peter går litt på vannet, De spedalske dypper seg i vann, Jesus stiller stormen, Jesus er livets vann, den som tørster drikker av det vann jeg gir ham.. skal aldri i evighet tørste mer, Jesus tørster på korset, Jesus er ved stranden, Jesus kaller fiskere til sine disipler (vannet som arbeidsplass) og dåp av de kristne. Vi ser at vann er en viktig del av mange fortellinger om og rundt Jesu liv på jorden.

Kilder i Norge i førkristen tid.

Kilder er et gammelt fenomen som skriver seg tilbake til tiden lenge før kristendommen ble kjent i Norge. I boken «Helbredende kilder i Norge» fra 1998 skriver Eva E. Werner både om kilder fra førkristen og kristen tid i Norge.

Mennesker har gjennom lange tider oppsøkt hellige kilder for bl.a. å søke beskyttelse. Sammen med ild ble vann regnet som et element som kunne rense vekk onde krefter. I før-kristen tid var det mange kilder som var tilegnet guden Tor. Hans navn var knyttet til legedom og ble regnet som hellig. Tor fikk kildene til å springe fram ved hjelp av magisk kraft. Tor vernet om bl.a. hjemmet, stallen, åkeren og fruktbarheten. Mange bar en amulett med Tors hammer rundt halsen.

Også i Norge var det mange som ofret noe i forbindelse med kildedyrkelsen. Det kunne være mynter, drikkekar, spenner eller andre metallgjenstander. Noen hang også igjen en del av et klesplagg i et tre nær kilden. På denne måten etterlot man seg noe som gjenytelse for gaven man håpet å få i form av helbredelse eller annen velsignelse. Kanskje håpet man også at da ville den helbredende kraft fortsatt virke etter at man selv var gått derifra. Det var vanlig å gå til kildene når sykdommen hadde oppstått, ikke før. Å drikke kildevann ble en form for «folkemedisin». Helst skulle vannet renne mot nord fordi man trodde at det vonde kom fra nord, og at man kunne sende det tilbake til nord med vannet (Werner, 1998, s.1-3)

Et lokalt eksempel på dette finnes i Skotselv på Øvre Eiker. Her sier sagnet at munkene satte i gang og grave for å endre elveløpet slik at det rant mot nord. Stedets navn kommer av at elven tidligere rant forbi Skott gården. Det gjør den altså ikke lenger fordi elveløpet ble endret i nordlig retning. Stedsnavnet er derfor vanskelig å forstå i dag, om man ikke kjenner dette sagnet/fortellingen.

En av de viktigste dagene i før-kristen tid for kildedyrking var sommersolverv. Da samlet folk seg ved kilden og drakk seg til helse. Kilden ble også rensset og pyntet med blomster på formiddagen. Senere på dagen gikk man i prosesjon, tente lys og brant bål. Det ble ofret til kilden og man våket gjennom natten. Dette medførte også dans og lek. Man trodde også at når solen snudde ved vintersolverv ble vannet til vin, så til eddik og så til vann igjen. Også i forbindelse med vintersolverv var det festligheter knyttet til kildene. Et kappritt var en del av dette. Denne skikken holdt seg lenge, noen steder helt til på 1800-tallet. (Werner, 1998, s.4-6)

Kristendommen når Norden og Norge.

Som vi vet tok det mange hundre år fra Jesu fødsel, død og oppstandelse til budskapet om dette nådde fram til Norge for alvor. Allerede på kirkemøtet i Arles i år 452 e. Kr.f. bestemte man at bl.a. dyrkelse av trær, steiner og kilder skulle utryddes av de geistlige. Dette viste seg å bli spesielt vanskelig når det gjaldt kilder. Folks tro på vannets helbredende krefter satt dypt.

Dette førte til at man etter hvert innlemmet kildekulten i kristendommen. Dette skjedde ved at kildene fikk nye navn som var knyttet til helgener i den nye religionen. De ble også velsignet. I Norge skjedde dette etter Olav den helliges død.

Mange av de nye kirkene ble bygd på steder hvor det hadde vært gudehov tidligere. På noen av disse plassene var det også hellige kilder fra før. Vann fra disse kildene tok man nå i bruk også i forbindelse med kristne handlinger. Det var lenge vanlig å hente vann fra kildene f.eks. når et barn skulle døpes. Denne skikken holdt seg lenge, noen steder til midten av 1900-tallet. De fleste kilder i Norge lå i følge Werner utenfor allfarvei. Derfor fikk de også ligge i fred, bare lokalbefolkningen hadde nytte og glede av dem.

Som tidligere nevnt løste kirken et problem ved å gjøre kildene «kristne» ved å gi dem nye navn. I Norge fikk mange av kildene navn etter Olav den hellige. Vandringsagn blir ofte knyttet til disse kildene. Olav kommer forbi, stikker sverdet sitt i bakken og vann kommer opp. Noen steder står det også at han vanner hesten sin med vannet. (Werner, 1998, s.6-8). Lokalt er et slikt sagn knyttet til Vatnås kirke i Sigdal.

Protestantismen innføres.

I 1537 ble protestantismen innført i Norge. Dette forverret situasjonen for kildekulten. Fra 1700-tallet blir det (1720) det enda verre. Kildedyrkelse ble regnet som avguderier. Folket fryktet overmakten i Danmark, dødsstraff og hekseprosesser. Alt som var av overtro og spor av katolisisme skulle utryddes. Noen ganger ble kilden tettet igjen fysisk, men enkelte steder ble de rensket opp igjen. Reformasjonen klarte heller ikke å stoppe kildekulten helt. Christian den 4. forbød valfart til slike kilder i Norge, men selv benyttet han seg av liknende kilder i Danmark. Der ble kildene godtatt og tatt vare på. Etterhvert begynte vitenskapsmenn å undersøke om kildene hadde medisinsk verdi. Man fant ut at vannet inneholdt både mineraler og stoffer som var bra for helsen. Dette førte til at man anla kurbad, etter hvert også i Norge. På 1800-tallet både i Larvik og Sandefjord. Lokalt ble Modum bad anlagt. Selv om mange av kildene har blitt borte bl.a. pga. veiutbygging og jordbruk finnes det mange igjen. (Werner, 1998, s.10-14).

Olavskilden

I den lille boken «Helbredende kilder i Norge» gir Werner en oversikt over helbredende kilder rundt om i Norge. Hun har delt oversikten inn fylkesvis. Deretter i kommuner. I Østfold nevner hun 12 kilder, 3 av disse nevnes som Olavskilder. Akershus nevnes med 5 kilder, 1

Olavskilde., Hedmark 8 kilder, hvorav 5 Olavskilder og 1 tjern. Oppland har 10 kilder, 7 av disse er Olavskilder. Buskerud har 14 kilder, 8 av disse er Olavskilder. Vestfold 4, ingen Olavskilder. Telemark 3,1 Olavskilde. Vest-Agder 3, alle er Olavskilder. Rogaland 4,2 Olavskilder. Hordaland 2, begge er nevnt som Olavskilder. Sogn og Fjordane 2,1 av disse er en Olavskilde. Møre og Romsdal 4, 3 Olavskilder og 1 Olavsfjell. Sør-Trøndelag 4, alle Olavskilder. Nord – Trøndelag 5,3 kilder og en bekk tilegnet Olav den Hellige. Nordland 1 kilde som er en Olavskilde. Som vi ser er det ingen fra den aller nordligste delen av Norge, Troms og Finnmark. Til sammen omtaler hun 81 kilder. Av disse finner vi 56 på Østlandet, Sør-Vest landet 15, Trøndelag 9 og Nordland 1. (Werner, 1998, s.15-83).

Det blir til sammen 44 Olavskilder Werner omtaler i sin bok. Fra nrk.no, Hedmark og Oppland «Drikker kun Olavs vann.» 29/9-15 får vi oppgitt vi at det skal finnes ca. 70 slike kilder i Norge. Werner har derfor ikke med en fullstendig oversikt over alle Olavskilder i Norge, men vel halvparten. Disse tallene er vel sikkert gjenstand for diskusjon, spesielt lokalt. Det fylket som omtales med flest kilder av Werner er Buskerud med i alt 14 kilder. Av disse ligger 1 i Drammen, 3 i Hole, 3 i Lier, 1 på Modum, 4 i Eiker og 2 i Sigdal.

Kilder på Eiker.

Jeg vil se nærmere på de fire kildene i Eiker. I 1885 ble kommunen Eiker delt i Øvre og Nedre Eiker. Kildene som her omtales vet vi ikke når oppstod, men at det var lenge før kommunedelingen vet vi i hvert fall helt sikkert!! Jeg velger derfor å behandle Eiker under ett.

Den første kilden Werner omtaler kaller hun «Olavskilden ved Veiabekken». Den skal ha ord på seg for å ha helbredende krefter. Så mange andre opplysninger har hun ikke om denne kilden, bortsett fra at den fortsatt finnes i 1997.

Werner skriver:

Olavskilden ved Veiabekken. Denne kilden ligger i Nedre Eiker ved den gamle gården Bråta i Mjøndalen, hvor Herman Wildenvey vokste opp. Kilden har ord på seg fra gammelt av for å ha helbredende egenskaper. 1997: Kilden finnes fremdeles i utkanten av eiendommen Bråta. (Werner, 1998, s.48.)

Den andre kilden har hun noen flere opplysninger om. Denne kilden omtaler hun som St. Hallvards kilde på Smørgrav. Der skal det opprinnelig ha vært to kilder, nær elven. Den skal være kjent fra «uminnelige tider» og være svært kullsyreholdig. Vannet var av meget god

kvalitet og blir sammenlignet med kjente bad i Tyskland. Den skulle hjelpe mot en lang rekke lidelser. Farris-selskapet skal ha utvunnet vann fra kilden over lang tid, og det skal ha blitt brukt som kurmiddel ved Larvik bad. 1997: Kilden har fått et overbygg og brukes av grunneier.(Werner, 1998,s.48)

Den tredje kilden kaller hun «Kilden på Stensmyren». Denne ligger i det som i dag er Nedre Eiker, ved Drammens elva. Et sagn forteller at den har sprunget fram på Olav den helliges tid. Vannet skal være helbredende. Vannet skal ha smakt godt, ikke tørket ut, være mineralsk, og ha vært brukt av leger med god virkning. Vannet skal ha blitt blandet med vann fra to andre kilder på Eiker og blitt tappet på flasker, tilsatt kullsyre og solgt av Koren og Gedde til medisinsk bruk. 1997, vanskelig å påvises pga. drenering.(Werner, 1998,s. 49.)

Den fjerde kilden ligger på Sørby i nåværende Øvre Eiker. Denne kilden sies å være svært svovelholdig, holde jevn temperatur hele året, og egner seg godt i medisinsk øyemed. Også denne kilden har vært brukt av Farris- selskapet og solgt som «Vestfossvann». Kilden kan fortsatt påvises i 1997. (Werner, 1998, s. 49-50).

Ingen andre kommuner omtales med så mange kilder som Eiker. Av disse 4 kildene knytter Werner begge kildene på det nåværende Nedre Eiker til Olav den Hellige. Kilden ved Veiabekken omtaler hun som en Olavskilde. Om kilden ved Stensmyren forteller Werner at et sagn sier at kilden har oppstått på Olavs tid og var helbredende. Kilden ved Smørgrav nevner hun som en «St. Hallvards kilde». Den sistekilden knytter hun ikke til en helgen. (Werner, 1998, s. 48-49).

Werner har med 8 Olavskilder i Buskerud. Som før nevnt er det ingen andre nåværende fylker som har en like stor tetthet av Olavskilder i følge Werner. Snorre forteller at Olav vokste opp hos Sigurd Syr og sin mor Åsta. Sigurd Syrs gård lå på Ringerike ved Tyrifjorden. Dette området tilhører det som i dag er Buskerud fylke. På gården Huseby i Lier i Buskerud bodde Vebjørn bonde og hans kone Torny. Torny var søster av Sigrid Storråde, som igjen var mor til Åsta, Olavs mor. På Huseby bodde da etter nåtidens ordbruk Olavs grandtante. Olav hadde altså tilknytning til flere steder i Buskerud. I følge kronikken søkte Olav tilflukt på Huseby da han i 1028 måtte flykte fra kong Knud. Olav kom seg unna gjennom Svelvikstrømmen og i trygghet hos slektninger på Huseby.(Drammens Tidende 29/7-15. Kronikk av Kjell Buene).

Lokale Olavskilder.

I Øvre og Nedre Eikers nabokommuner finnes flere kjente Olavskilder. En av de mest kjente er Olavskilden i Våtånas. Denne kilden ligger like i nærheten av Våtånas kirke på Grenskogen i Sigdal kommune. Den nåværende kirken i Våtånas ble bygget ca. 1660. Det er en korskirke, bygget med laftet tømmer. Før dette har det vært en stavkirke i Våtånas. Som kirkested går Våtånas tilbake til middelalderen. (Storsletten, 2008, s. 160). Like ved kirken ligger en Olavskilde. Til denne kilden knytter det seg et sagn om Olav den Hellige. Sagnet forteller at etter at Olav hadde kristnet innbyggerne i Sigdal dro han utpå jakt. Olav og hans menn rotet seg bort. Olav begynte å bli tørst. De var kommet inn i en trang dal. Da sa Olav at dersom han fant vann der skulle han bygge en kirke på stedet. Like etterpå sprang det fram vann fra en kilde i bergveggen. Olav drakk og var på vei videre da han plutselig fikk se en tiur. Han spente buen, men så fikk han se en kirke av rent gull. Sagnet forteller at Olav lot bygge en kirke lik den han så på stedet. Det skal også være mulig å se merker etter Olavs hest i fjellet ovenfor, ifølge dette sagnet. (Werner, 1998, s. 50-51,)

Våtånas kirke og kilden som ligger like ved kirken, skrives det stadig nye artikler og bøker om. Allerede i 1982 utgav Ørnulf Hodne en artikkel han kalte «St. Olav og Våtånas kirke.» En sagnhistorisk undersøkelse. Eva Werners bok er fra 1998. I 2015 ble det utgitt en ny bok i forbindelse med kirkens 350 års jubileum. Dette er bare noen eksempler på at sagnet om Olav den Hellige og hans besøk i dalen fortsatt vekker interesse i vår tid.

En annen kjent Olavskilde finnes på stedet som i dag kalles Modum bad. Denne kilden ble oppdaget av Dr. H.A. Thaulow i 1840. I tillegg til denne kilden ble det også funnet flere andre kilder i nærheten. Kildene viste seg å være jernholdige. Dr. Thaulow etablerte et «bad» på stedet. Vannet i kildene ble både drukket og badet i. Også til denne kilden knytter det seg et sagn: Olav skal ha kommet ridende med sine menn. Ved utkanten av ei myr stoppet han opp for å hvile. Da han skulle stige ned av hesten sparket den i jorda. Straks sprang det fram en kilde med klart, rent vann. Vannet skulle ha helbredende virkning. (Werner, 1998, s. 46-47.)

En annen lokal kilde er kilden ved Skoger gamle kirke. Denne kirken ligger nå i Drammen kommune. Om denne kilden finnes ulike opplysninger. Eva Werner skriver i sin bok fra 1998 at kilden ligger tett inntil kirkegården. Hun skriver også at kilden har vokst til en siv-fylt dam. Denne opplysningen daterer hun til 1997. (Werner, 1998, s.41).

Under avsnittet om Skoger gamle kirke har jeg omtalt en annen mulighet når det gjelder kilden i/ved denne kirken. Skoger gamle kirke ligger ved pilegrimsleden som fører til Nidaros.

Teolog Hans Strøms beskrivelse av «Eger».

En tidligere skriftlig kilde når det gjelder lokale forhold, har vi i presten Hans Strøms beretninger. Strøm kom til Eiker i 1779. Han var professor i teologi og kjent som vitenskapsmann. Før han kom til Eiker hadde han vært prest i Borgund. I 1762 hadde han utgitt verket «Physisk og Oekonomisk Beskrivelse over Fogderiet Søndmør, beliggende i Bergens Stift i Norge.» I 1784 utga han på Gyldendals forlag boka «Physisk-Oeconomisk Beskrivelse over Eger-Prestegæld i Aggerhuus-Stift i Norge; tilligemed et geographisk Kort over samme». I 1959 ble en bearbeidet utgave av denne boka utgitt på Buskerud Andelstrykkeri. Bearbeidelsen var gjort av Sæmund Wulfsberg etter originalutgaven. Bearbeidelsen var vesentlig en språklig modernisering. (fra forord ved Wulfsberg).

Strøm går detaljert til verks. Han tar for seg mange ulike temaer vedrørende bl.a. naturen og folket som bodde der. Han beskriver jordsmonn, klima, elver, innsjøer og fjell. Han skriver også om hvordan folket levde, hva de arbeidet med og deres karakter. I boken er også et kapittel han har kalt «Om mineralske vatn» (Strøm, 1784, s. 25-32).

Her forteller Strøm om «vassårer» i området rundt prestegården. Han forteller at det finnes alminnelige jern- eller surbrønnvatn, men disse er det ingen som vil bruke fordi de ser uappetittlige ut. Strøm har selv tatt prøver og gjort forsøk som viser at de kan brukes til både te- vann og medisin. Noe han selv gjør. Han beskriver videre hvordan mange slike vannårer finnes i nærheten og at de finner veien gjennom bl.a. et sandlag. Han skriver også:

De mineralske kildene her på stedet ligner ikke de nordenfjellske som alltid springer nedenfra og opp. Her kommer de rennende ovenfra, nedover og kan derfor ikke så lett samles opp i brønner, men må ledes i renner til de flasker eller kar hvor de skal oppbevares. (Strøm, 1784, s. 26).

Denne beskrivelsen passer delvis til kilden ved Veiabekken.

Noen av kildene Werner har beskrevet i sin bok, er også beskrevet av Strøm ca. 200 år tidligere. Dette gjelder kildene beskrevet ved Sørby (nåværende Øvre Eiker), og Stensmyren (nåværende Nedre Eiker). Strøms beskrivelser er meget detaljerte. Han omtaler begge som

saltkilder. I motsetning til hva flere nålevende personer jeg har snakket med, er Strøm tilbøyelig til å gi dette saltholdige vannet en negativ effekt for kuer på beite. Jeg har blitt fortalt at de som har problemer med magen etter noen dager er helt friske igjen når de har drukket av «Olavskilden». Strøm derimot mener at saltet kan gjøre graset impregnert slik at dette er en av de viktigste årsakene til «farang blant krøttera». (Strøm, 1784, s. 31-32.) Strøm omtaler ikke kilden ved Veiabekken.

Kriterier for hellige kilder/Olavskilder: Vann som kommer opp fra bakken uten tilstrømning direkte fra f.eks. en elv. Kultisk virksomhet knyttet til kilden. For Olavskilder spesielt må Olav den Helliges navn være knyttet til kilden. Dette kan skje gjennom sagn som knytter ham direkte til kilden. Det har vi et eksempel på i Vatnås. Andre ganger har kilden bare fått hans navn i håp om at det skulle bringe velsignelse.

4. Olavskirker

4.1 Middelalderkirker

I forrige kapittel så vi nærmere på kilder, noen med Olavs navn knyttet til seg. Dette var naturlig og nødvendig siden en Olavskilden er hovedtema for denne oppgaven. I dette kapittelet vil jeg se nærmere på kirker med og uten Olavs navn forbundet med den enkelte kirke. Dette gjør jeg fordi Olavskirker for noen var et pilegrimsmål.

En Olavskirke kan være en kirke som er viet til Olav den Hellige, eller en kirke som har et sagn om Olav som grunnlegger av kirken, knyttet direkte til den særskilte kirken. Olavskirker finnes først og fremst i Norge. Men også i andre nordiske land finner vi kirker viet til Olav den hellige. I følge Store Norske Leksikon fantes det i Norge 49 kirker man med sikkerhet vet om. For øvrig fantes det Olavskirker på Gotland, Skåne, De Britiske øyer, herav 4 bare i London, Tallin, Novgorod og Konstantinopel. Storsletten, Ola (2009)

En annen kilde vi kan hente tallmateriale fra i denne sammenheng er «Stiklestad Nasjonale Kultursenters» hjemmesider. Der er tallet for Olavskirker i Norge vel 50 hvorav 17 fortsatt står den dag i dag. Danmark og Finland hadde rundt 20 hver, ca. 70 på Island, 55 i Storbritannia, i tillegg til registrerte Olavskirker i Irland, på Grønland, Vesterhavsoyene og på kysten av kontinentet fra Belgia til Russland. Til sammen kjenner man da til mellom 300 og 350 Olavskirker, men dette er antagelig ikke alle. Ikke alle er like sikre. Olavskirker,

Stiklestad.no (2015). Også i følge Ørnulf Hodnes artikkel om Vatnås kirke fantes det i katolsk tid ca. 50 Olavskirker i Norge. (Hodne, 1982,s 119)

Lokale middelalderkirker.

Hovedtema for min avhandling dreier seg en eventuell Olavskilde i Nedre Eiker. Jeg finner det derfor viktig å se på om det fantes, og finnes, Olavskirker i nærområdet. Jeg vil i første omgang se på Buskerud fylke, deretter nærmere på området Eiker, Modum, Sigdal og Skoger. Skoger er nå en del av Drammen kommune.

I Buskerud fylke finnes det i dag 18 kirker fra middelalderen. Av disse er 5 stavkirker. Flesberg, Nore, Rollag og Uvdal stavkirker ligger alle i Numedal, som i de senere år har begynt å markedsføre seg som Middelalderdalen. I tillegg har vi Torpo stavkyrkje i Ål i Hallingdal. Det finnes også 13 andre kirker i Buskerud som alle er bygget i perioden ca. 1100 til 1250-tallet. Bønsnes på Røyse i Hole er den som står oppført som den eldste av disse kirkene. (Middelalderkirker i Buskerud, 2011). Denne kirken ble bygget i nærheten av området der Olav Haraldsson vokste opp hos sin mor og stefar. Et sagn forteller at det var Olav selv som fikk satt i gang arbeidet med å bygge denne kirken. Sagnet forteller at Olav var ute med sine menn på Tyrifjorden. Der ble de overrasket av et fryktelig uvær med regn, vind og torden. De var nær ved å omkomme. Olav ba da til Gud om at dersom han overlevde skulle han bygge en kirke. Dette løftet holdt han. Sagnet finnes gjengitt bl.a. i et lite hefte utgitt i 2007 skrevet av Paul Ullern Heftet er en rapport om Bønsnes kirke. I det samme heftet finnes også opplysninger angående kirkens alder. Det refereres bl.a. til historikere som Sigrid og Håkon Christie som mener at ut i fra kirkens form og byggemateriale må kirken være fra siste del av 1200-tallet eller tidlig 1300-tallet, men at det også tidligere kan ha stått en trekirke på stedet. Videre referer de til Snorre som forteller om Olav og moren Åsta som kom til Ringerike.(Ullern, 2007,s.4-5).

I kirkesalget i 1723 ble Bønsnes kirke ikke solgt. Folk på nabogårdene har sørget for at kirken har blitt tatt vare på. Kirken ble bygget i sten og er en liten langkirke. Det har senere blitt bygget på et tretårn. (Middelalderkirker i Buskerud, 2011). For mange av disse gamle kirkene er det ikke nødvendigvis slik at den nåværende form er identisk med kirken slik den opprinnelig ble bygget. For noen av kirkene er det bare en liten del som gjenstår av den opprinnelige bygningen. For andre er bygningene slik vi ser dem i dag bare bygget på samme sted som en tidligere kirke. Allikevel oppgis ofte kirken å være fra f.eks. 1100-tallet. Et eksempel på dette kan Bønsnes kirke være. Et annet eksempel er f.eks. Haug kirke i

Hokksund. Der er bare tårnet bevart av den opprinnelige kirken. Denne kirken kommer jeg tilbake til litt senere.

Også Hole kirke på Røyse ble bygget tidlig på 1100-tallet. Ellers finnes det to kirker på Ringerike, Haug og Norderhov kirke, fra denne tiden. Begge ble bygget ca. 1200. På Kongsberg finner vi Hedenstad og Efteløft kirke fra samme periode. I Modum har vi Heggen kirke, også denne fra ca. 1200-tallet. Dersom vi beveger oss til andre kanten av Eiker kommer vi til Gamle Skoger kirke. Denne ble bygget 1160-1200. På Eiker finner vi Haug kirke fra 1152 og Fiskum gamle kirke fra ca. 1250. (Middelalderkirker i Buskerud, 2011).

Er alle disse kirkene viet til Olav den hellige? Nei, av disse kirkene er kun Fiskum gamle kirke (Christie, Sigrid og Håkon, Norgeskirker.no), Skoger gamle kirke (Christie, Sigrid og Håkon, Norgeskirker.no) og Bønsnes kirke (Pilegrimsleden.no, Bønsnes kirke) registrert som Olavskirker. Det betyr at i nedre del av Buskerud finner vi kun to Olavskirker fra middelalderen, Fiskum og Skoger gamle kirker. Fiskum Gamle kirke i nåværende Øvre Eiker kommune, tidligere Eiker, og Skoger Gamle kirke i Drammen Kommune, tidligere Sande kommune. Det betyr igjen at denne kirken en periode tilhørte Vestfold fylke.

En annen kirke jeg også vil nevne i denne sammenheng er Våtnas kirke som ligger i Sigdal kommune. Kirken som står der i dag ble bygget ferdig i 1665. (Løiten, 2015,s.22) Tidligere skal det ha vært en stavkirke bygget på 1200-tallet på samme sted. En gjenstand fra denne kirken som fortsatt er bevart, er et krusifiks fra ca.1250. (Løiten, 2015,s.15). Like i nærheten av kirken ligger det en kilde. Denne kilden som har et sagn om Olav den Hellige knyttet til seg, ser jeg nærmere på under kapittelet om Olavskilder.

Haug kirke.

Privat bilde

Haug kirke er den største kirken på Eiker. Den ligger oppe på en liten haug i utkanten av tettstedet Hokksund. Den ble restaurert tidlig på 1960-tallet. I den forbindelse ble det gjort utgravninger under kirkegolvet. Det ble blant annet funnet rester etter en trekonstruksjon som man regner med er fra tiden før steinkirken ble bygget. I tillegg fikk man gjennom utgravningene et bedre inntrykk av hvordan kirken så ut i middelalderen. Eksakt hvor gammel kirken er vet man ikke, men antar at det ble bygget en trekirke rundt 1150. Vesttårnet er den eneste bygningsdelen som står igjen av middelalderkirken over bakkenivå. (Moseng, 1994,s.40-41). Når man iakttar kirken i dag ser man en stor hvitkalket steinkirke, med buede vinduer og tykke murer. I tillegg ser vi også det høye tårnet på lang avstand, slik det har stått der siden middelalderen.

4.2 Lokale Olavskirker.

Spesielt interessant i forbindelse med Olavskilden i Nedre Eiker er selvfølgelig lokale funn knyttet til Olav den Hellige. Jeg vil derfor se nærmere på noen Olavskirker som ligger i samme område som Olavskilden.

Fiskum gamle kirke.

Privat bilde

Den gamle kirken i Fiskum er en steinkirke som ligger like ved Fiskumvannet. Kirken er hvitkalket, øverste del av veggene er i treverk. Kirken har også et tårn. Den er bygget med såkalte « kistemure », dvs. at det er en ytre og en indre vegg. Mellomrommet er fylt med bl.a. småstein og grus. Kirkeskipet har rektangulær form. Koret er både smalere og lavere. Kirken er en Olavskirke. Den antas å være bygget ca. år 1200. (Johnsen, 1914,s.493-495). Nøyaktig hvor gammel kirken er vet man ikke. Byggemåte og utforming tyder imidlertid på at den er bygget før 1250. Kirken har tykke murer og rundbuede hvelv over inngangsdør og i korbuen.

Et annet og mer kjent eksempel på denne stilarten er den eldste delen av Nidarosdomen. Etter 1250 ble det vanlig å bygge kirker i Norge i gotisk stil. De runde buene i den gamle kirken gjør at man kan anta at den er bygget før 1250. Olav den Hellige døde som vi vet i 1030. Etter

det regnet man kristendommen som innført i Norge. Det betyr at kirken kan være bygget 100 til 200 år før 1250. Kirken ble i sin tid innviet til St. Olav. I gamle dager ble den omtalt som «Fiskheims Olafs kirkja på Eikjum».(Kolstad, 1986,s.8.)

Den gamle kirkens historie inneholder flere eierskifter, trussel om rivning og redning av pastor Kjær. I et brev fra 1299 nevnes Haug kirke som også ligger på nåværende Øvre Eiker. Der kommer det fram at kirken eies av Halfard Thordsen som var korsbroder i Oslo. Man antar at han også eide Fiskum kirke. Vel hundre år senere nevnes kirken spesielt i Eysteins jordebok fra 1400-tallet. Der står det at kirkene på Eiker eide 120 gårder/gårdparter. Av disse eide Fiskum kirke 20. Etter reformasjonen tilfalt alle kirker kongen som da var Kristian 3. (1537). Fredrik 4. solgte noen av kirkene i Norge. Kirkene på Eiker var det comerseråd Lars Moss som kjøpte. Senere ble de kjøpt og solgt flere ganger. I 1856 kjøpte kommunen kirkene. I årene før det var kirken blitt reparert i 1839 og 1850. Den hadde også fått ny innredning i 1826. I 1867 ble det bestemt at kirken skulle auksjoneres bort, men ingen ville kjøpe den. Etter år med forfall ble det i 1875 bestemt av den skulle rives! ! Et enstemmig kommunestyre gjorde dette vedtaket. Pengene skulle man bruke til å bygge skole. Heldigvis for den gamle kirken var ikke alle enige i dette. Pastor Kjær fikk kjøpe kirken for 400 kr. Han gav den deretter til Fiskum menighet.(Kolstad, 1986,s.8-14). Kirken er fortsatt i bruk ved spesielle gudstjenester som f.eks. Olsok. Den brukes også til konserter en gang i blant.

På kartet nedenfor ser vi et utsnitt av området ved Fiskum gamle kirke. Langs en sti som leder til kirken, står det en kommentar om at veien er eldgammel. Kartet er som vi ser datert 1770.

Kartet er kjøpt av Arkiverket, Riksarkivet. Gjengitt med tillatelse jfr. telefonsamtale.

Skoger gamle kirke.

Privat bilde

Skoger gamle kirke er også en Olavskirke. Den ligger like ved gården Haneval, på en liten kolle. Kirken kan sees vidt omkring, spesielt når trærne som kranser kirken står uten løv. Kirken er en hvitkalket steinkirke. Den er ikke ulik Fiskum gamle kirke. Også denne kirken antas å være bygget tidlig på 1200-tallet. Den er nevnt i Biskop Eysteins jordebok fra 1398. Der fortelles det bl.a. at kirken har inntekter fra 35 gårder og gårdsparter i Skoger og omegn. (Sellæg, 2000,s.50-51). Det finnes detaljerte opptegetninger av kirkens inventar og utsmykning gjengitt i Skogerboken fra 1931. Disse opptegetningene forteller bl.a. at det til kirken hører et krusifiks fra slutten av 1200-tallet.(Rustad, 1931,s.52) På en murt alterfot finnes en stenplate med et firkantet relikvigjemme.(Rustad, 1931,s.40) I kirken er det også malt inn i en fylling et St. Olav i rokokkostil. Dette er sannsynligvis en av de siste Olavsframstillinger vi har i Norge i disse gamle kirkene. Innskriften under bildet lyder: «Fundator templi Schougensis». I rammens overkant står årstallet 1753 og «Olaus Rex Norvagiæ». Dette bildet ble avdekket i 1926. (Rustad, 1931,s.47-48). Dette bildet med innskrifter, knytter kirken til Olav den Hellige. Innskriften under bildet angir også Olav som «grunnlegger» (fundator) av kirken.

Som tidligere nevnt vet vi at Olav har vært i Lier. Skoger og Lierbygda ligger ikke langt fra hverandre. Det er derfor ikke umulig at Olav selv kan ha vært i Skoger. Fra sine slektninger på Huseby er det en kort gåtur ned til Drammensfjorden. En båttur over fjorden kan ikke ha

tatt lang tid selv om man måtte ro. Deretter er det bare å ri eller gå opp bakkene mot det området som i dag kalles «Fjell», for deretter å følge veien over til Skoger.

I dag ligger Skoger Gamle kirke i Drammen kommune. Drammen kommune tilhører Buskerud fylke. Skoger Gamle kirke ligger altså i dag i samme fylke som Fiskum Gamle Kirke. Slik har det ikke alltid vært. Skoger var tidligere et såkalt anneks til Sande kommune. Sande kommune er en del av Vestfold fylke. Kirken har også i en periode tilhørt Jarlsberg grevskap. Grevskapet ble opprettet i 1678, og fikk kallsrett og inntekter fra bl.a. Skoger gamle kirke. I 1757 ble kirken solgt til allmuen (Christie, Sigrid og Håkon, 1986, s.275).

Kirken har vært utsatt for vær og vind som alle andre gamle bygninger. I 1748 ble den bl.a. utsatt for et lynnedslag. Dette har ført til at man flere gange har satt i gang vedlikeholdsarbeid på bygningen bl.a. i 1926 og 1973. Et av problemene har vært råte i gulvet. I 1998 oppdaget man at gulvbord som bare var 26 år gamle (forrige restaurering) var råtne.

Det var spesielt i den nordøstre del av skipet at det var store råteskader. Et profesjonelt firma fikk oppgaven med å undersøke dette nærmere. De fant råte/sopp og borebilleangrep. Et nytt reparasjonsarbeid ble satt i gang. Da gulvet ble fjernet fant man eldre, delvis råtne planker. Under gulvet fant man fjell. Man hadde tidligere trodd at fuktigheten kom utenfra, men nå begynte de å lure på dette. Kunne det komme fra sprekker i fjellet? Var kirken i så fall bygget over en Olavskilde? Har de som bygget kirken plassert den der fordi det var en Olavskilde der? (Helland, 2000,s.65-66).

Da Helland skrev denne artikkelen avsluttet han med spørsmål om dette kunne stemme. Restaurering og undersøkelser var ikke ferdige på det tidspunkt. Dersom dette stemte ville det være enestående i Norge ifølge Helland. Hva har skjedd? På hjemmesiden til Skoger menighet kan vi lese: «Menigheten har to kirker; Skoger kirke (1885) og Skoger gamle kirke som er en middelalderkirke oppført ca. 1200. Den er viet til Olav den Hellige og bygget over en «Olavskilde». Hanssen (2011)

Kriterier for Olavskirker:

Olavskirker er kirker som er viet til Olav den Hellige. Mange av disse kirkene ble bygget i middelalderen. Kirkene kan ligge både i Norge og andre land i Norden, i tillegg til blant annet England. Noen av Olavskirkene har også et sagn om Olav knyttet til seg. Eksempler på dette er f.eks. Vatnås og Bønsnes kirker.

5. Pilegrimsleder

Dette enkle skiltet viser veien videre for pilegrimer ved Skoger gamle kirke. Privat bilde.

5.1 Veiene de vandret

Hellige kilder finnes ofte i nærheten av pilegrimsleder. Det er nærliggende å anta at kildene har eksistert før ledene/stiene. Uten vann kan vi mennesker ikke klare oss lenge. Når det i tillegg er snakk om mennesker som gikk på sine ben i timer og dager, forstår vi at behovet for vann er enda større enn når vi kjører rundt i våre perfekt tempererte biler i dag. Vi vet at pilegrimene benyttet seg av ferdselsårer som allerede eksisterte. Det er derfor interessant å se nærmere på ledene pilegrimene brukte for å komme nærmere et svar på spørsmålene rundt kilden i Nedre Eiker.

Aller først vil jeg imidlertid ta med en definisjon av begrepene pilegrim, pilegrim i kristen tradisjon og pilegrimsled. En pilegrim er i følge SNL(store norske leksikon):

En person som av religiøse grunner foretar en reise (valfart) til et sted som i vedkommende religion blir ansett for hellig; motivasjonen kan enten være takknemlighet kombinert med et løfte om å tilbe en guddom eller en helgen der, eller et ønske om å få del i stedets spesielle velsignelse. Kværne (2016)

Pilegrim i kristen tradisjon. «Kristne har fra de tidligste tider reist på pilegrimsferd til de stedene som i særlig grad er knyttet til Kristi liv, spesielt Betlehem og Jerusalem ». Kværne (2016)

Pilegrimsled i følge SNL:

I middelalderen oppstod det, som følge av helgen- og relikviedyrkelsen, en lang rekke kristne valfartssteder, f.eks. apostelen Peters grav i Roma, apostelen Jacob d.e.s. grav i Santiago de Compostela og martyren Thomas Becketts grav i Canterbury.

I Norden valfartet folk særlig til Nidaros (Olav den helliges grav), Odense (Knud den hellige) og Vadstena (Birgitta). Kværne (2016)

Sigrud Undset skriver at kristendommen blant annet førte til at mange ønsket å besøke steder der hellige personer var gravlagt. Nordmenn var vant til å reise på vikingtokt både i Norden, til England og land lenger syd. Nå fikk reisene en annen dimensjon. Etter hvert som kristendommens lære fikk feste, forsto man at slik man hadde reist på tokt tidligere kunne man ikke fortsette. (Undset, 2007, s.875) Derfor begynte de å reise til blant annet Roma hvor både Peter og Paulus skal ligge begravet, og noen reiste helt til Jerusalem. Slike reiser dro nordmenn på allerede på Olav den Helliges tid.

Da Olav Haraldsson døde på Stiklestad begynte det raskt å skje underlige hendelser knyttet til hans døde legeme, en kilde på stedet og etter hvert til hans grav. Innen et år etter hans død var han blitt kåret til helgen og mange strømmet til graven i håp om å oppleve under. Det utviklet seg ruter/leder det var vanlig å følge for å komme til Nidaros.

Pilegrimsleder.

I følge Sigrud Undset beretter Adam av Bremen om at mennesker valfartet fra Nord Tyskland, gjennom Skåne, eller med båt fra Nord Jylland, til Tunsberg. Deretter reiste de langs kysten til Nidaros. En annen måte var å følge landeveien fra Oslo over Romerike og Mjøsa, gjennom Gudbrandsdalen og over Dovrefjell. Også Østerdalen- Glommadalen med sidedaler ble brukt. Målet var Nidaros. Pilegrimer kom også østfra gjennom Sverige. Etter hvert ble det lagt til rette for pilegrimene ved at de fikk overnatte i «sel», på prestegårder, klostre og fjellstuer. Sel var enkle bygninger hvor de reisende kunne stelle seg selv. Pilegrimenes hester fikk også områder der de kunne beite. (Undset, 2007, s. 892-894).

På nettsiden «Pilegrim.no» finners det en oversikt over norske pilegrimsveier. Siden ble sist oppdatert 21.05. 2016. Det betyr at dette er nylig oppdaterte opplysninger. På siden sees et kart hvor de ulike ledene er avmerket. I tillegg finnes det en kort beskrivelse av den enkelte led. Dette er leder som er tilrettelagt for langvandring, i følge sidens tekst. Her er både leder

som fører til Nidaros, Stiklestad, Røldal, Filefjell, Selja, i tillegg til pilegrimsmål i Rogaland fylke. For den som måtte ha Nidaros som mål finner vi avmerket en vei både gjennom Østfold og Vestfold. Veiene møtes i Oslo. Deretter kan man følge Gudbrandsdalsleden videre til Nidaros. Denne har to løp, et på hver sin side av Mjøsa. Av særlig interesse i sammenheng med Olavskilden i Nedre Eiker er Vestfoldleden. (Norske Pilegrimsveier, 2015)

Vestfoldleden har de senere år blitt merket for pilegrimer som ønsker å vandre denne ruten. Ruten starter i Larvik, så går den videre til Kaupang, Tjølling kirke, Gokstad, Nøtterøy kirke, Tønsberg, Borre kirke, Borrehaugene og gildehallen, Nykirke kirke, Botne kirke, Løvøya kapell, Sande kirke, Skoger (gamle) kirke, Drammen, Lier, Husaby, Asker, Tanum kirke, Haslum, Gamle Aker Kirke og ender i Jakobskirken i Oslo. Alle de nevnte kirker/kapell er merket som middelalderkirker. I tillegg er det markert til sammen 5 hellige kilder langs leden. Disse er merket av ved en kirkeruin i nærheten av Tønsberg, Løvøya kapell, Botne kirke, Skoger (gamle) kirke og ved Husaby i Lier. (Norske Pilegrimsveier, 2015)

En annen led som er beskrevet her er «Røldalsveiene». Dette er ulike leder som fører til Røldal stavkirke. I alt fire leder nevnes i denne sammenheng. Det er: Seljord-Røldal, Hovden-Røldal, en led fra Bergen via Odda til Røldal og Stavanger-Røldal. Det er ikke merket av noen led som knytter Vestfoldleden til Seljord-Røldalleden. (Norske Pilegrimsveier, 2015)

Alle som ønsket å besøke et sted som pilegrim hadde selvfølgelig ikke mulighet til å reise til Roma, Jerusalem eller Nidaros. For mange ble det vandringer som kunne gjøres på noen dager som ble muligheten. I tillegg til å besøke steder der hellige personer var gravlagt, eller hadde vært, var det også mange som besøkte hellige kilder. De som gikk til Nidaros fikk både besøke en gravplass, være et sted hvor Olav den hellige hadde levd og døde, og være på et sted med en hellig(helbredende) kilde. Kirker og kilder ble gitt Olavs navn i håp om å oppnå hans velsignelse og forbønn. Det betydde ikke at han selv måtte ha vært på stedet. Også til slike kirker og kilder vandret pilegrimer.

Pilegrimsleder lokalt.

Eivind Luthen omtaler i boka «I pilegrimenes fotspor til Nidaros» Vatnås kirke. Kirken hadde i følge Luthen forbindelse til Nordre Nordmannsslepa. (Luthen, 1992, s.107-108) Kirken ligger langs en gammel, smal bygdevei som fører til Numedal, som igjen fører til Nordmannsslepa. Vi vet at mange brukte denne ferdselsåra for å komme seg over til Vestlandet.

En annen vei pilegrimer har benyttet i området er veien til Bønsnes kirke. Luthen skriver at pilegrimene fra Oslo dro gjennom Krogsbogen/Lommedalen for å komme dit. På denne veien finner man en kilde som kommer ut av fjellet. Rett ved siden av er et lite hull i berget hvor Olav skal ha vannet hesten sin (Luthen, 1992, s.109). I tillegg går deler av leden fra Tønsberg til Oslo gjennom nabokommuner til Eikerbygdene. Den går gjennom Sande, Drammen og Lier som alle grenser til en av Eiker kommunene. (Norske Pilegrimsveier, 2015) Det er ingen deler av denne leden som går gjennom nåværende Nedre eller Øvre Eiker.

Kriterier for pilegrimsleder:

Pilegrimsleder er veier/stier pilegrimene benyttet på sine vandringer mot ulike hellige mål. Ledene er ikke laget spesielt til dette bruk, men var vanlige ferdselsårer. Noen av disse brukes fortsatt. Andre kan være glemt og igjengrodd.

6.Lokalhistorie fra Eiker.

6.1 Glimt fra Eikers historie

Som en del av forsøket på å stadfeste eller avkrefte hvorvidt Olavskilden i Nedre Eiker med rette bærer Olavs navn, vil jeg i dette kapittelet skal jeg se nærmere på noen glimt fra Eikers historie. Allikevel velger jeg å begynne kapittelet med et avsnitt angående nåværende Drammen kommune. Det gjør jeg fordi vi på gjennom dette får vite noe om hvor lenge det har vært menneskelig aktivitet i området. Innenfor grensene til Drammen kommune finner vi to helleristninger. Begge dateres til eldre steinalder og oppgis å være ca. 6000 år gamle. Helleristningene finnes på Åskollen, som ligger på vei ut av Drammen sentrum mot Svelvik, og i Skogerveien på Strømsønsiden. Begge ligger altså på sørsiden av Drammenselva /fjorden. For 6000 år siden lå disse i vannkanten, mens de nå befinner seg 60 meter over havet. Helleristningene framstiller både sjø og landdyr. Groseth (2006)

Så til Eiker. Nils Johnsen's bok om Nedre Eker fra 1914 forteller om en lang historie: «Nedre Eker hører til de aller tidligst bebodde steder i vort land og har en ældgammel historie. (Johnsen, 1914, s. 4). Han skriver også: «Av indvandrede folk har vel Ekerdalen hat de samme som de øvrige søndenfjeldske; og de ældste jernalderfolk paa Eker var ikke nordmænd men goter.» (Johnsen, 1914, s.4.) Han knytter flere av bygdas gårdsnavn til den gotiske arven: Viken, Aasen, Horgen og sannsynligvis Vines. Johnsen forteller videre om hvordan «Nordmænderne kom og tok landet med magt». (Johnsen, 1914,s.4). Dette førte til blodige

kamper. Det kan vi blant annet se av navn hvor han viser til at elven tidligere het «Borgaelv» og en gård het «Borge». Dette navnet hadde den offisielt fortsatt i 1812. Gården kalles nå Møllehof.

Videre skriver Johnsen at Eker hørte til en del av landet som blev samlet til ett rike. «Eker var en del av Vestfold og Vestfoldkongerne øket sit rike, saa de blev de Mæktigste i Norden.» (Johnsen, 1914, s.4- 5.) Han skriver også at Danmark og Tyskland hørte til under dem en stund, og at Harald Hårfagre tilhørte denne ætt. Menn fra denne dalen har ifølge Johnsen sikkert reist vidt omkring. Dette vitner bl.a. funnet av skatten på Hoen gård om. Skatten var det største vikingefunn som var gjort den gang. (Johnsen, 1914, s.5) Hoensskatten ble funnet på den delen som nå tilhører Øvre Eiker. Eiker ble delt i kommunene Øvre og Nedre Eiker så sent som i 1885. I den perioden som er aktuell i denne sammenheng var det altså en Eiker kommune. Johnsen skriver også om funnet av Solbergvasen. Denne vasen ble funnet på gården Solberg, under pløying. Funnet ble gjort på 1950-tallet. Vasen er fra romersk keisertid og «er en enestaaende skjønnhet, et ypperlig kunstverk fra romersk keisertid. Manden som førte denne vasen til Nedre Eiker, har sikkert fartet vidt omkring og rimeligvis været en mektig viking.» (Johnsen, 1914,s.5).

En annen hendelse Johnsen refererer er da Haakon den gode skulle ordne et landsforsvar. Han forteller at Eker den gang ble «egen skibsrede.» Dette krigsskipet lå ved Bragernes.(Johnsen, 1914,s.5.) Bragernes er i dag en del av byen Drammen. Johnsen viser gjentatte ganger til «Strøm» i sine beretninger. Strøm var prest på Eiker og en av Norges aller første vitenskapsmenn. Han utgav et vitenskapelig verk om Eiker prestegjeld i 1784. Dette er også omtalt tidligere i oppgaven under emnet Fiskum gamle kirke.

På Eiker fantes det også både varder, hov og horg. En av vardene var Solbergvarden i nåværende Nedre Eiker. Dette navnet brukes fortsatt blant folk i bygda. I følge Johnsen lå et hov på Øvre Eiker, men Nedre Eiker hadde flere horg (steinalter). Her skal det ha foregått ofringer. Navnet skal skrive seg fra goternes tid. (Johnsen, 1914, s. 5). Dette navnet er fortsatt i bruk i dag både som stedsnavn og etternavn i bygda.

Johnsen refererer også til et bryllup som stod på Berg i utkanten av nåværende Vestfossen i 1417. Det var Olav Haakonsens hirdmann som giftet seg. Han het Guttorm Rolfssøn og bodde på Berg. I tillegg til kone fikk han gårdene Temte og Mjøndalen (Mølnadalenum) i medgift. Disse gårdene ligger på nåværende Nedre Eiker. Johnsen viser til at mølledriften på Eker må

ha vært i gang, siden den har gitt navn til en av gårdene.(Johnsen, 1914, s.6). En annen opplysning vi får er at Dronning Margreta opprettet Eker len i 1388. (Johnsen, 1914, s.7).

Han forsøker også å beregne omtrent hvor mange innbyggere det kan ha vært i Nedre Eiker gjennom tidene. Han anslår at det kan ha vært ca. 100 innbyggere ca. 1500 f.Kr. ut ifra antall gårder i bygda som telte 10 stykker. Rundt Kristi fødsel anslår han at tallet kan være ca. 200, og ca. 300 på Harald Hårdrådes tid. Ved middelalderens slutt var det 35 gårder og ca. 600 innbyggere. I manntallet fra 1665 viser det at 700 mennesker bodde i bygda.(Johnsen, 1914, s. 15-16).

I 1994 ble et trebinds verk som omhandler Øvre og Nedre Eikers historie utgitt. Bind 1 omhandler tiden fra før menneskene, naturgeografien, til vikingetidens slutt. Forfatter er arkeolog Øystein Kock Johansen. Om forfatteren står det blant annet at han har arbeidet med utgravninger, er spesielt opptatt av bronsealderen og forhistorisk religion. Da forordet ble skrevet var han direktør ved Kon-Tiki Museet i Oslo. (opplysninger hentet fra omslaget til boka).

I bind 1 finner vi bl.a.et kapittel som omhandler eldre jernalder ca. 500 f. Kr. til år 0. I dette kapittelet skriver Johansen bl.a. om ferdselsårer i bygda. Han forteller at det ikke fantes anlagte veier, men at det fantes enkle jordveier. Disse veiene ble nærmest til av seg selv ved at folk gikk og red der. I tillegg til menneskers bruk gjorde også erosjon og vann at disse tråkkene stadig ble dypere. I dag kaller vi dem for hulveier. (Johansen, 1994 s. 283).

En annen måte man kom seg fram på var vannveien. Havnivået var høyere og dette førte til at Drammenselva og Vestfosselva utgjorde et slags fjordsystem. (Johansen, 1994 s. 282). Etterhvert hevet landet seg. Ved overgang til yngre jernalder hadde landet hevet seg, men vannstanden var fortsatt 5-6 meter høyere enn i dag. Johnsen skriver videre at det innebar at dalføret fortsatt var som en fjordarm. Hellefoss var ingen foss enda. Vestfosselva, Fiskumvannet og Eikeren var en del av dette fjordsystemet. Han skriver også at det var langs disse områdene de eldste gårdene lå.(Johansen, 1994, s. 290).

Deretter tar han for seg tiden «Yngre jernalder» ca. 550/600-1050 e.Kr. Denne tiden er jo spesielt interessant i forbindelse med Olavskilden. Dersom dette er en hellig kilde må vi kunne anta at den har eksistert innenfor dette tidsrommet. Forfatteren deler igjen denne perioden opp i «merovingertid» ca. 550/600-800 e.Kr. og vikingtid 800-1050 e.Kr. (Johansen, 1994,s. 291).

Hoensskatten

Kock Johansen gir også en grundig omtale av funnet av Hoensskatten i boka «Fra fangstmann til viking» Eikers historie bind 1. Han forteller om hvordan husmannen Halvor Torstensen Kværnemoen fra Heddal holdt på med grøfting 12. august 1834 i ei myr bak gårdsbygningen like inntil jernbanen. På ca. 1 meters dybde spadde han opp noe tungt. Det hadde ei hvitaktig hinne rundt seg som antas å ha vært et klede som skatten har vært tullet inn i. Kværnemoen gir beskjed til grunneier Borger Christophersen Hoen. Skatten bestod for det meste av gull og veide til sammen 2,5 kg. Stedet kalles i dag for «Gullmyra» i følge Johansen. Han forteller videre at funnet ble overlatt til statskassa som loven sa de skulle gjøre. Hoen og Kværnemoen delte beløpet de fikk likt mellom seg. De fikk 2030 speciedaler som i følge Johansen i 1993 (boka ble utgitt i 1994) tilsvarte 496.700 kroner. Historien forteller også at husmannen reiste hjem til Heddal og kjøpte seg en egen gård.(Johansen, 1994,324-325). Forfatteren kaller funnet «en veritabel arkeologisk sensasjon som i oppmerksomhet og betydning kan måle seg med de store vikingskipsfunnene.» (Johansen, 1994,s.324.)

Deretter velger han å beskrive hver gjenstand som ble funnet. Dette gjør han fordi han mener funnet er så viktig både i nordisk forhistorie og i lokalhistorisk sammenheng. Funnet inneholder i hovedsak mynter og smykker. Gjenstandene kommer fra områder langt fra Eiker. Her nevnes steder som Irak, Byzants, Frankerriket, De britiske øyer og Romerriket når det gjelder myntene. Den eldste av disse angis å være fra 364/367 e. Kr.(romersk), mens den yngste skal være fra 852 og er byzantinsk. Et av smykkene antas å ha vært et relikviegjemme. Flere av smykkene har kors i utsmykningen. Funnet kan sees i oldsakssamlingen. Johansen antar som rimelig sikkert at gullskatten derfor har kommet til Eiker på slutten av 800-tallet.(Johansen, 1994, s.325-334).

Hvem brakte skatten til Eiker? Her har det i følge forfatteren vært ulike teorier, men han mener at i lys av nyere forskning må skatten kunne knyttes til et angrep vikingene begikk på klosteret St. Denis utenfor Paris i 858. Vikingene herjet da i Seine området. Han forteller at frankerne den gang måtte betale vikingene et beløp tilsvarende 95. 365. 920.- kroner i dagens valuta (1994). Dette var løsepenger for abbed Ludwig. Johansen mener at dette passer med innholdet i Hoensskatten. Flere har forsøkt å finne ut hvem det var som tok denne skatten med til Eiker. Johansens teori er at skatten var en persons private eiendom, og at denne personen hørte hjemme på gården der funnet ble gjort. Han skriver videre at det kan ha havnet i myra som et religiøst offer. Derfor har det også blitt liggende der. Her referer han til Odins lov som

sier at det som var gitt til gudene kunne man ikke ta tilbake. Forfatteren bringer også fram et annet aspekt ved funnet. Han skriver «Som vi har sett var disse menneskene ikke noen heimføinger. Tvert imot var de svært internasjonalt rettet, både med hensyn til handel, kulturimpulser og ikke minst i sin ekspansjonstrang og eventyrlyst.» (Johansen, 1994, s.334-339).

Tidlig religiøs aktivitet.

Et annet emne med lokalhistorisk utgangspunkt Johansen skriver om er tidligere religiøs aktivitet på Eiker. På Eiker finnes gårder med navnene Ullern og Ulleland. Disse knytter Johansen til dyrking av guden Ull (Ullr på oldnorsk). Han skriver at det må ha vært helligdommer forbundet med guden Ull på disse gårdene. Dyrkingen av Ull foregikk lenge før vikingtida. Den ble etter hvert fortrent av Odin. Forfatteren siterer også Tacitus som sier at germanerne dyrket gudene ute i det fri. Dette knytter Johansen til navnet Horgen på Eiker. Det kommer av det gammelnorske ordet horgr som kan bety offersted eller opplagt steinhaug. Dette knytter han til gården Horgen i tiden fra Kristi fødsel og 500-600 år framover. Flere gårdsnavn på Eiker kan knyttes til dette: Eknes, Solberg, Eik, Lunde, Myre og Holt (Johansen, 1994, s.286-288).

Han skriver også om navnet Hovjordet som nå er en del av gården Lysaker. Navnet kan vise til at det har stått et hedensk hov der i vikingtida. Horgen og Hovjordet (navnene brukes fortsatt i dag) ligger ikke langt fra hverandre. De ligger heller ikke langt fra grensa til dagens Øvre Eiker. Johansen skriver at dette kan ha vært et gammelt kultsentrum. Horgen navnet og religiøs aktivitet der viser tilbake til eldre jernalder, mens hov ble bygget i yngre jernalder/vikingtid. Forfatteren skriver: «Man kan her altså ha en kontinuerlig gudsdyrkelse gjennom flere hundre år, og som først ble brutt da kristendommen ble innført.» (Johansen, 1994, s.353). Begge disse stedene finner vi nesten rett over på andre siden av Drammenselva for Olavskilden.

Til slutt litt mer om gårdsnavn fra Eikerboka. Johansen skriver om navn knyttet til gudsreligion og kultus på Eiker for 2000 til 1400 år siden. I denne sammenheng skriver han også: «...,nemlig kristen middelalder. Det er navn som Kors-Horgen, Kirke-Ås og Korsbakken, samt det gamle middelaldernavnet på Berg: Kirkiuberg- slik det ble skrevet i 1359- og som betyr Kirkeberg. Disse siste kristne navna lar vi bero.» (Johansen, 1994, s. 286.) Som vi ser nevner Johansen her to gårdsnavn med ordet «Kors» i. Han regner dem som kristne navn.

I bind to av serien om Eikers historie finnes en oversikt over gårder på Eiker og når disse ble ryddet. Her finner vi Korsgården i kategorien gårder som ble ryddet i kristen middelalder: ca. 1000-1300 e.Kr. (Moseng, 1994, s. 325). Disse opplysningene kan tyde på at navnet Korsgården kan knyttes til det kristne symbolet kors, og ikke kommer av et kryss hvor veier/stier møtes.

Parallell-funn i Vestfold.

På mitt lokale bibliotek fant jeg boken: «Hvor er kildene?» (1998) med undertittel «Institusjoner til hjelp for lokalhistorikere» Boken ble utgitt av Norsk lokalhistorisk institutt i Oslo i 1998. Selv om 1998 synes noe lenge siden i våre internett tider kikket jeg i boka. Overskriften «Stedsnavn» fanget min interesse. Her stod videre «Seksjon for Navnegransking». Dette førte meg til en side om stedsnavn på internett. (<http://www.dokpro.uio.no/stedsnavn.html>). På denne siden var det en lenke til «Norske Gaardnavne» (O. Rygh), gjengitt på dokumentasjonsprosjektets side. Her skrev jeg inn navnet Korsgaarden (gammel skrivemåte). Antall treff ble 2. Korsgaarden, Nedre Eiker, Buskerud amt og Korsgaarden, Botne, Jarlsberg og Botne amt. Dette gjorde meg nysgjerrig. Kunne jeg gjennom den andre Korsgården komme nærmere et svar på hva navnet egentlig betyr?

Jeg søkte videre på internett og kom til hjemmesiden til Botne historielag (Botnehistorielag). Der fant jeg etter hvert en henvisning til «Davids kilde» under overskriften «Historiske turersteder». Davids kilde beskrives som en kilde som har fått navn etter en prest ved navn David. Presten skal ha blitt slått i hjel en juledagsmorgen av en bonde på vei hjem fra kirken. Siden kalles kilden Davidskilden. Siden henviser til Jens Mullers «Forsøk til en beskrivelse over Jarlsberg Provstie» og «Norske Folkesagn» ved Anders Faye. Dette skal ha skjedd i årene etter reformasjonen. Under samme overskrift på hjemmesiden finnes også en artikkel om «Pilegrimsleden gjennom Holmestrand». Her får man blant annet vite at den er en del av «Olavsleden» og kan følges helt til Trondheim. Videre står det. «Når man går nordover fra Botne kirke vil man passere Davids kilde.» I tillegg er det et kart over området. På kartet ser man at «Korsgården» ligger like i nærheten av kilden. Pilegrimsveien går forbi kilden. (Botnehistorielag) Likhetsstrekkene med Korsgården og Olavskilden i Nedre Eiker er interessant, og peker også i retning av at navnets betydning knytter seg til kors, ikke et kryss.

7. Drøfting

Gjennom de forgående kapitler har jeg blant annet lagt fram den informasjon jeg har funnet om kilden i Nedre Eiker. Gjennom en drøfting av informasjon fra både muntlige og skriftlige kilder, vil jeg forsøke å komme fram til en konklusjon vedrørende kilden. I dette arbeidet vil forskerspørsmålene spille en viktig rolle.

7.1 Forskerspørsmål:

Har kilden noen gang vært en Olavskilde?

Registrering av kilden 23. 06.1965 ble som tidligere omtalt utført av Mag.art. Arne Emil Christensen jr. (faglig ansvarlig for registreringen) og Stud. filol. Tone Fjordholm. Kilden ble da registrert som fast kulturminne i Norge og omtalt som «Olavskilde.» Her står også følgende under registreringen gjelder « ...Tørker ikke ut i tørre somre. Kalles Olavskilde og har tilknytning til St. Olav». Fjordholm(1965). Kilden er altså registrert i 1965 som en Olavskilde i kulturminnekatalogen. Den er derfor også fredet. Werner omtaler også kilden som en Olavskilde i sin bok fra 1998.

Reidar Andreassen hadde med seg kopier av det skriftlige materialet som finnes i forbindelse med registreringen i 1965. Hammerborg kjente til kilden. Han har selv gått fra Korvaldveien bort til kilden, og mener å ha funnet spor etter en sti. Han nevnte også omdøping av kilder, og at ikke alle kunne gå helt til Nidaros. Henning Nedberg fortalte at hans far tok ham med bort til kilden da han var barn. Faren viste ham hvor kilden lå, men han hadde ikke blitt fortalt noe sagn eller lignende om kilden. Nåværende eier av Bråta fortalte at hans bestefar skal ha blitt intervjuet en gang på åttitallet om kilden. Intervjuet skal ha stått i Drammens Tidende. Så langt har jeg ikke funnet dette. Heller ikke han har hørt noen fortelling/sagn knyttet til kilden.

Var den det?(en Olavskilde?)

Vi må kunne fastslå at kilden i nærheten av Veiabekken på Nedre Eiker er en kilde i dag. Den oppfyller de fysiske betingelsene for å kunne kalles en kilde, i motsetning til f.eks. en bekk. Den har vært omtalt som en Olavskilde ved registreringen i 1965, og oppfylte også kravene den gang. Det er et langt tidsspenn fra 1965 til Olav Den Helliges tid. Hvorvidt kilden fantes den gang har jeg ikke funnet skriftlige bevis for. Men det er heller ikke noe som taler for store endringer i landskapet rundt kilden. Det har f.eks. ikke gått store skred i området rundt kilden. Verken den lille bekken den ligger ved eller Veiabekken som renner i nærheten, har vært lagt i rør i dette området. Det ser heller ikke ut til å ha vært gjort gravearbeider der for å planere

eller endre landskapet på noen måte. Bekken renner i det som synes å være et naturlig løp med mange buktninger. Området rundt er kupert og det er ikke mulig å bruke moderne landbruksredskap der. Det kan se ut som om det har gått et lite ras i en helling fra jordene i nærheten av kilden. Det ser ikke ut som dette har nådd helt ned til der kilden ligger.

Vi vet at det har forgått en landheving siden istiden. I min samtale med Andreassen, som er geotekniker, fikk jeg informasjon om forhold rundt dette spørsmålet. Han fortalte at det i løpet av de siste 1000 år har skjedd en landheving på 2-3 meter. Han fortalte også at det meste av det som i dag er Mjøndalen sentrum for ca. 1000 år siden var sumpområde. Det som var av ferdselsårer på land gikk derfor høyere opp enn det som er sentrum i dag. De gikk den gang langs det som nå er åskantene. Gårdene lå oppe i åssida. Rester av gamle veier/stier vitner om dette. Kilden ligger utenfor det området som den gang var sumpområde. Vi må derfor kunne anta at den fysiske kilden kan ha eksistert på samme sted langt tilbake i tid.

Når ble den etablert?

En kilde i seg selv er et naturfenomen. For at kilden skal bli «Hellig» må menneskelig nærvær til. Derfor ønsker jeg å se nærmere på hva vi vet om bosetting og ferdsel på Eiker, og området rundt, i tidligere tider.

Som tidligere nevnt finnes det helleristninger i Drammens området. Det betyr at det finnes spor etter menneskelig aktivitet 6000 år tilbake en drøy mils vei fra kilden. Disse helleristningene hadde allerede vært risset inn i fjellet i ca.5000 år da Olav Den Hellige levde. Helleristningene er et konkret bevis på menneskelig aktivitet. Vi kan altså med sikkerhet si at det har vært mennesker i området lenge før Olav Haraldssons tid.

I mitt intervju med Reidar Andreassen ble jeg også gjort oppmerksom på at et område kalt Kyrfjell nevnes i Håkon Håkonsens Saga (1979, s.88). Dette området ligger i følge Andreassen rett opp fra tettstedet Mjøndalen. I sagaen beskrives et slag som fant sted på Kyrfjell i 1222 e. Kr.. Det er en forholdsvis kort beretning om slaget, men den er tatt med i sagaen og viser at det fant sted en hendelse som ble sett på som viktig nok til å bli skrevet ned. Her har vi da et skriftlig bevis på menneskelig aktivitet i området ca. 5000 år etter at helleristningene ble risset inn i fjellet. Olav Haraldsson levde som vi vet, mellom disse to tidspunktene. Vi kan derfor fastslå at det har vært mennesker i området både før og etter Olavs tid.

Ved registreringen i 1965 ble det som tidligere omtalt gjort to registreringer. I tillegg til Olavskilden ble det også registrert funn av ei jernøks. Øksa oppgis å være funnet på dyrket mark, og være fra vikingtiden. Også denne ble funnet på gården Bråten. Funnet beskrives å ha blitt gjort i forbindelse med pløying før våningshuset ble bygd. Våningshuset på Bråten ligger ca. ti minutters gange fra Olavskilden. I boka om Eiker skriver Kock Johansen som tidligere omtalt, at denne typen øks ble brukt i kristningen av Norge. Olav selv har ei slik øks på de eldste bildene av ham. En spennende tanke blir da om det er en mulighet at Olav og hans menn kan ha vært nettopp på gården Bråten og mistet en slik øks.

Som vi vet er hellige kilder et fenomen som skriver seg til tiden lenge før kristningen av Norge. Dette omtales bl.a. i Werners bok «Hellige kilder»(Werner, 1998,s.1-6). Før kristningen av landet var mange av kildene tilegnet guden Tor. Her søkte man bl.a. beskyttelse og legedom. Det er ikke en umulig tanke at kilden vi i dag kaller Olavskilden kan ha eksistert i før-kristen tid og f.eks. vært tilegnet guden Tor. Vi har ingen skriftlige bevis på dette, heller ingen muntlige fortellinger som antyder noe slikt. Men dersom vi antar at den i dag er en «Olavskilde», og vi dessuten vet at det har bodd mennesker i området før kristningen, er det en mulighet.

Allerede nesten 500 år før kristendommen nådde Norge innførte man forbud mot dyrkelse av trær, steiner og kilder på kirkemøtet i Arles i år 452. (Werner, 1998, s.6-7) De geistlige fikk i oppgave å utrydde disse skikkene. Dette ble en vanskelig oppgave. Spesielt kildedyrkingen var det vanskelig å få slutt på. Dette førte da til at man i stedet for å føre denne kampen videre «kristnet» kildene. Det ble da vanlig å kalle mange av dem for «Olavskilder» etter Olav den hellige. Dette kan også ha skjedd med kilden på Nedre Eiker.

Ø.K. Johansen omtaler en mulig «gudedyrking» på Eiker lenge før vikingetida med bakgrunn i navnene Ullern og Ulleland. Disse navnene skal kunne knyttes til dyrking av guden Ull (Ullr på oldnorsk). Videre har vi navnene Horgen og Hovjordet som også forteller om gudedyrking langt tilbake i tid. Dette tidfester han til ca. Kristi fødsel og 5-600 år framover i tid. (Johansen, 1994, s. 286-288). Vi vet ikke når kilden ble etablert, men vi kan anta at det har vært religiøs aktivitet i området lang tid tilbake.

Når avsluttet den å være det i praksis?

Utgangspunktet for mitt arbeid med Olavskilden på Nedre Eiker var en syklist som spurte etter kilden påsken 2015. Han var på jakt etter godt drikkevann. Som naturlig kilde må den derfor sies og fortsatt være i bruk.

Som Olavskilde/hellige kilde er spørsmålet vanskeligere og besvare. Hammerborg antok at etter reformasjonen har kilden blitt glemt bort, men at noen få har visst om den. Det har ikke vært mulig å finne skriftlige kilder som gir konkrete svar på dette spørsmålet. Jeg har heller ikke funnet noe spesifikt svar på dette i muntlige kilder.

Hva går tradisjonene ut på?

Tradisjonen forteller at kilden som ligger i nærheten av Veiabekken i Mjøndalen i Nedre Eiker skal være en Olavskilde. Det blir også fortalt at kuer som drikker av kilden blir bedre i magen etter å ha drukket av vannet i noen dager. Da kilden ble registrert og fredet i 1965 ble vannet analysert og skal i følge analysen inneholde 16-17 mineraler, mest kalk. Det sies også at den ikke tørker ut i tørre somre. Den skal ha tilknytning til St. Olav. (opplysninger fra registreringsskjemaet). Det finnes i dag ikke noe sagn knyttet til kilden så vidt jeg har kunnet skaffe rede på. Dette er den informasjon det har vært mulig for meg å få kjennskap til gjennom så vel skriftlige som muntlige kilder.

Hvor langt tilbake i historien kan en følge tradisjonen?

Det har vært vanskelig å finne svar på dette spørsmålet. Jeg har ikke funnet lokale skriftlige kilder som sier noe om dette. Ingen av mine muntlige kilder har heller kunnet tidfeste tradisjonen. Registreringen ble gjort i 1965. Dersom en skal si noe om tidsrom må det bli ut ifra hva vi vet om andre liknende kilder i området f.eks. kilden ved Vatnås kirke.

Når det gjelder kilden ved Vatnås kirke finnes det jo et sagn som knytter Olav den Hellige direkte til kilden og kirken. I så fall snakker vi om ca. tusen år tilbake i tid. Nå vet vi jo også at mange, om ikke de fleste av disse kildene, skriver seg fra førkristen tid. Dette gjelder jo også muligens kilden ved Vatnås. I forbindelse med kirkens 350 årsjubileum i 2015 ble det utgitt en bok, «Vatnås kirke 350 år». Her kan vi lese følgende «Det er nærliggende å kunne anta at også kilden ved Vatnås som ligger ved en tidligere forbindelsesvei mellom Sigdal og Nummedal, i førkristelig tid ble betraktet som guddommelig.» (Magne Løiten, 2015, s.13)

I kapittelet «Lokalhistorie» skriver jeg om ulik religiøs aktivitet på Eiker i førkristen tid. Jeg omtaler spesielt den delen som nå utgjør Nedre Eiker. Der omtales både hov og horg som antas å ha vært i dette området. Ø. K. Johansen som har skrevet om dette i Eikerboka bind 1, konkluderer der som tidligere omtalt med følgende: « Man kan her altså ha en kontinuerlig gudsdyrkelse gjennom flere hundre år, og som først ble brutt da kristendommen ble innført.» (Johansen, 1994, s. 353). Dersom området var preget av gudsdyrkelse også i førkristen tid kan det bety at også denne kilden er fra tiden før kristendommen ble innført. Men dette vet vi ikke, her blir det bare antakelser. Dersom kilden derimot har oppstått ved at Olav den Hellige selv har vært direkte involvert, vil det være snakk om rundt 1000 år.

Hvordan kan tradisjonene ha oppstått?

Kan Olav den Hellige selv ha kommet ridende forbi kilden, blitt tørst, steget av hesten og drukket av vannet? Dette er jo en av måtene kilden har fått navnet «Olavskilder». Er dette faktisk og praktisk mulig? La oss se litt på denne teoretiske muligheten.

I følge Andreassen var det vanlig å reise gjennom Eikerområdet dersom man kom fra byene vi i dag kaller Oslo og Drammen, og skulle til Numedal og Telemark. Også for reisende som kom opp igjennom Vestfold må det være sannsynlig at de på vei til Numedal og Telemark kan ha reist gjennom Eiker. En må da også kunne anta at dette også gjelder reisende til Hallingdal. Dette er jo veier det kan hende Olav også har tatt.

En mulighet er at han kan ha kommet fra Lier, reist gjennom Eiker for å dra til Telemark eller Ringerike. Olav hadde slekt i Lier. Vi vet at han søkte tilflukt der da han måtte gjemme seg for danskekongen Knut den Store. Det fortelles at han kom inn fjorden til nåværende Drammen og søkte tilflukt hos sin grandtante. Torgrim Titlestad skriver som tidligere omtalt, om Olavs barndom i boka «Olav den Hellige». Der drøfter han Olavs fødested. Titlestad kommer fram til at han kan ha vært født i Sauherrad i Telemark, og at hans onkel bodde der. Senere flytter han med sin mor til Bønsnes på Ringerike etter at moren giftet seg med Sigurd Syr. Dersom Olav har dratt fra slekta si i Lier og reist til farsslekta i Sauherrad (Telemark) kan han meget vel ha reist gjennom Eiker. For å komme i nærheten av kilden må han ha kommet seg over på andre siden av Drammensfjorden. Dersom han skulle til Telemark var han nødt til det. Området der kilden ligger vet vi skal ha vært tørt land på den tida Olav levde, så her kan han ha hatt muligheten til å ri. Det er også mulig å komme seg til Ringerike denne veien, men kanskje litt mindre sannsynlig. Olav kan selvfølgelig også ha kommet fra områder

i Vestfold, kommet opp mot Skoger og deretter gjennom Eiker for å fortsette ferden mot vest, mot Telemark eller for oss ukjente destinasjoner i området.

Funnet av øksa på gården Bråthen gjør det i hvert fall til en mulighet at vikinger kan ha vært der. Det var som vi vet, ei breiøks som ble brukt av vikingene. Dersom vi leker litt til med denne tanken er det et spørsmål som fort reiser seg. Hvorfor finnes det ingen kilder, verken skriftlige eller muntlige, som forteller om dette?

Årsakene til det kan være mange. Snorre forteller mye om Olavs liv, men selvfølgelig ikke alt han foretok seg. Det gikk også ca.200 år før historien ble skrevet ned. Så mange andre omfattende skriftlige kilder har vi jo ikke. Kan det ha vært en muntlig tradisjon som mer eller mindre har gått i glemmeboka? To ting vet vi er skrevet ned i registreringsskjemaet fra 1965. Kilden kalles en Olavskilde og skal ha tilknytning til St. Olav. Lars Nedberg som eide Bråthen gård da dette ble gjort er død for mange år siden. Vi kan derfor ikke få hans fortelling om hva som skjedde den dagen. Hans eldste sønn er også død. Barnebarnet Stian er i dag eier av gården. Lars Nedbergs yngste sønn Henning har jeg som tidligere omtalt snakket med om kilden. Han kjente til kilden, men ingen fortelling om den. Det har jeg heller ikke funnet noen andre som gjør. Vi må kanskje anta at det var Lars Nedberg som fortalte at kilden skulle ha tilknytning til St. Olav, men dette vet vi ikke. Dersom dette virkelig er en kilde med en eller annen slags tilknytning til Olav den Hellige synes det jo litt merkelig at historien ikke er bevart hverken skriftlig eller muntlig.

Dette har jeg noen betraktninger om. I 1885 ble Eiker delt opp i Øvre og Nedre Eiker. Øvre Eiker ble den betydelig største kommunen når det gjelder areal. Der er det mye landbruk, store skogområder, med Fiskum gamle kirke og Haug kirke (begge tidl. omtalt), med Fossesholm herregård, her skal ha vært enda en kirke kalt Berg, rike bønder og sølvskatt i Holtefjell! I dag har Øvre Eiker 5 kirker, videregående skole og et variert arbeidsmarked. Nedre Eiker er en liten kommune, tett befolket som har vært svært avhengig av industri. Kommunen fikk sin første kirke i 1860 og har nå to kirker, men langt flere innbyggere enn Øvre Eiker. Kommunen har ingen videregående skole, men er stadig å finne på «Robeklista». Hovedgata i tettstedet Mjøndalen heter Arbeidergata. På Øvre Eiker er det gjort mange funn fra tidligere tider, det gjeveste funnet er «Hoensskatten». På Nedre Eiker er det kun noen få historiske funn.

Kan det hende at innbyggerne i kommunen har hatt for lite oppmerksomhet omkring historiske og religiøse minner? Kan en kommune som fikk sin første kirke i 1860 rett og slett

ikke ha brydd seg om disse tingene og derfor heller ikke tatt vare på en slik fortelling? Eller kan det være en bevisst handling? Haugebevegelsen stod sterkt på Eiker. Et resultat av dette er at det spesielt på Nedre Eiker er mange «frimenigheter». Kan det hende at man har latt vær å fortelle en kjent historie om kilden videre fordi man så på dette som avgudsdyrkelse? Kanskje det ikke er så tilfeldig at det nettopp i dette området finnes en kilde uten noe kjent sagn. Dette er noen tanker jeg har gjort meg etter å ha arbeidet med emnet i nærmere ett år.

Finnes det en pilegrimsvei som passerer kilden?

Det muntlige og skriftlige materialet om Olavskilden i Nedre Eiker er begrenset. Som tidligere nevnt har de fleste mennesker i området Eiker som jeg har snakket med dette om, ikke hørt om kilden før. Det hadde heller ikke jeg før påsken 2015. Min slekt har bodd på gården Korsgården i flere generasjoner med unntak av noen år på slutten av 1800 og begynnelsen av 1900-tallet. Min morfar vokste opp på det som etter hvert var blitt et småbruk på 20 mål. Jeg kan ikke huske å ha hørt min morfar eller andre i familien noen gang nevne kilden. Heller ikke min mor og hennes søster kan huske å ha hørt om kilden noen gang. De to sistnevnte har ikke vokst opp på gården. Kilden ligger som tidligere omtalt noen hundre meter i luftlinje fra våningshuset vårt. Når jeg skulle forsøke å finne ut om denne historien hadde rot i virkeligheten eller ikke, ble det viktig for meg å se på dette spørsmålet i en større sammenheng. En av disse mulige sammenhengene var nettopp om det kunne ha gått en form for sti/led forbi kilden. Dette har jeg forsøkt og finne opplysninger om på ulike måter. For meg var dette derfor et veldig viktig spørsmål i møte med mine informanter. Jeg har også lett på gamle kart etter en mulig sti/kjerrevei i området. Jeg har også lest om pilegrimsleder andre steder i landet, med spesiell vekt på Vestfold – Buskerud området

Kan det ha gått en sti eller pilegrimsled forbi kilden? La oss se på det siste først. Vi vet altså at pilegrimer brukte vanlige stier/veier for å komme seg til sine pilegrimsmål. Det ble ikke laget spesielle veier som de kunne bruke. Ordet pilegrimsvei/led betyr altså ikke en spesiellaget vei/sti, men en led det var mulig å bruke for å komme til det målet man hadde satt seg.

Med sin bakgrunn som geotekniker var Andreassen som tidligere omtalt opptatt av landheving, og hvilke følger dette hadde for landskapet. Han bekreftet derfor at det var sannsynlig at en vei kan ha gått forbi kilden fordi dette lå på tørre områder. Han snakket også om at gårdene av samme grunn lå oppe i åssidene. Han fortalte deretter om rester av en gammel vei som er restaurert. Han fortalte også at 486 meter av veien er bevart og at det er en

flott steinmur langs veien. Denne veien ble brukt fram til 1930 åra. Grensa mellom Øvre og Nedre Eiker ligger midt i veien. Den krysser veien, går på skrå ned til gården Skramnes. Videre er det vanskelig å vite hvor veien gikk. Hvor skipningsstedet der var, er også vanskelig å vite. (Informanten snakker nå om området ved det vi i dag kaller Steinberg.)

Informanten snakker også om et kart som kanskje viser en kirkesti i området. Dette kartet fikk jeg noe senere låne av informanten. Kartet det snakkes om er oppmålt 1889-1911. Det er senere revidert, senest i 1939. Det er et topografisk kart utgitt av Norges geografiske oppmåling. Kartet viser mange veier og stier i Nedre Eiker området. Det er bl.a. avmerket både kjerreveier og kløvvei/stier. På kartet finner jeg både Korsgården og Braatan (stavet med dobbel a på kartet), og Veia. Jeg finner også stier like i nærheten av kilden.

Også i min samtale med Steen ble det brukt mye tid på å snakke om gamle veier/stier i området. Han fortalte aller først om et rikt og mangfoldig system av veier/stier i området Mjøndalen-Vestfossen – Fiskum. Også han understreket at mange av veiene gikk oppe i åskanten. Ikke langt fra kilden, ca. 300 meter, ligger en gammel gård som heter Nikkelsrud. I følge Steen går det en gammel vei fra denne gården, videre inn på den nåværende veien som igjen kan knyttes til en tidligere omtalte gammel veistump hvor 486 meter er bevart i følge Andreassen. Denne knytter Steen videre til «Vindsvoldveien» som kommer ut øverst i bakkene ned mot Vestfossen. På denne måten beskrev han en mulig sammenhengende ferdselsåre, fra området i nærheten av kilden til Vestfossen og deretter til Fiskum. I denne samtalen nevner jeg også om det kan finnes en mulighet for å kunne gå videre fra området ved kilden til Skoger. Det blir fort klart at dette må ha vært mulig. Han beskriver en løype som går på gamle stier/kjerreveier som fortsatt brukes i dag. Dette er smale svingete veier som går gjennom tun og fra hus til hus. Noe som tyder på at denne veien har vært brukt lenge. (Se kart). Informant 2 nevner også at det var viktig å vedlikeholde veiretten. Han sier også at veiene ikke ble forandret ofte.

Hammerborg bekrefter informasjon fra de andre informantene når det gjelder hvor stiene gikk i forhold til høyde i terrenget. Han forteller også at det er funnet rester av en hulvei i åsen litt ovenfor Korsgården. Denne har en arkeolog vært og sett på. Han forteller også at det i Diplomentarium Norvegicum finnes en omtale av et møte 12.mai 1418 hvor man snakket om stier/veier innover i skogen fra gårdene. Dette er skrevet på gammelnorsk, men har et lite sammendrag i begynnelsen som forteller at seks menn fra gårdene Viken, Krossgarden, Skrafsrud og Broten i Haugs sogn på Eker kunngjorde vitnesbyrd om hvorledes vei og fegater

gikk til skogen fra gårdene fra eldre tider.(Diplomatarium Norvegicum (volumes I-XXXI) b. 1 s 473-474). Min oversettelse og forenkling ved hjelp av Norrøn Ordbok. Heggstad (1975) Her nevnes en «løype» de brukte som bekrefter at det gikk stier innover bak Korsgården for å komme videre innover i skogen. Rester av disse stiene finnes delvis i dag. Noen av navnene viser også hvordan disse stiene har gått. Dette er en bekræftelse på at folk har tråkket og gått i området rundt her lenge. Når bøndene i mai 1418 omtaler hvordan disse stiene «fra eldre tider» ble brukt, må man vel kunne anta at de også har vært i bruk i århundrer før dette. I sammenheng med Olavskilden er dette viktig fordi det viser en mulig vei som kan knytte dette området sammen med veier som går videre til Konnerud og Skoger. Informant 3 fortalte også at Stubberud på Konnerud tilhørte Eiker fram til 1843. Når de skulle til Haug kirke fra Stubberud og Åsen kom de gjennom tunet på Arneberg og deretter ned Petrabakken/ Hermanbakken. Han understreker at denne veien er gammel. Dette kan være muligens være noe av de stiene som blir beskrevet i Diplomatarium Norvegicum. Enden av Hermanbakken ligger ca.100 meter fra Korsgården og omtrent drøyt 200 meter fra kilden. Dette viser at man gikk over «Mjøndalsskogen» for å komme til Hokksund og Haug kirke. Da er det også fullt mulig å gå følge denne veien et stykke, for deretter å ta veien mot Fiskum i stedet for Haug. Dersom dette stemmer er det også mulig for dem å komme forbi stedet der Olavskilden ligger. Hammerborg har også selv forsøkt å gå over jordene mot kilden. Han mener der å ha sett rester etter en gammel sti. (se vedlegg 1-kart over området, Skoger-Fiskum)

7.2 Ulike pilegrimsleder.

For Pilegrimer som vandret i Norge var Nidarosdomen det viktigste målet. Noen valgte å vandre hele veien fra Tunsberg, gjennom Vestfold, til Skoger Gamle kirke og videre til Nidaros. Flere forfattere nevner at det ved Skoger gamle kirke finnes en kilde, men reparasjoner har avdekket at kilden finnes under kirken. Dette gjør kirken spesiell, og kan ha vært en av årsakene til at pilegrimer la veien Olavskirken i Skoger. I tillegg er det også mulig at Olav selv også har vært her. Som tidligere nevnt vet vi at Olav har vært i Lier. Skoger og Lierbygda ligger ikke langt fra hverandre. Det er derfor ikke umulig at Olav selv kan ha vært i Skoger.

For de fleste pilegrimer gikk ferden videre til Nidaros. Men ikke for alle. For noen måtte ferden gjøres kortere. Fra Olavskirken i Skoger til Olavskirken i Fiskum, er det som tidligere beskrevet en god dags vandring, ca.3 mil. For noen har kanskje denne vandringen vært målet.

Fra Skoger gamle kirke til Mjøndalen er det litt under 2 mil når en følger den gamle og svingete veien om Konnerud og Hagatjern. Dette er veien de kan ha benyttet seg av i eldre tider. Det anslås å ta litt i underkant av 3 timer å gå denne strekningen. Dersom en skulle følge veien videre til Fiskum for å komme til Fiskum gamle kirke er det først ca. en mil til Vestfossen. Deretter kan det ha vært mulig å komme seg videre med båt til Fiskum. Alternativt kan man ha gått et stykke videre og deretter fått skyss over til Fiskum-siden. Så kan man ha vandret på en gammel sti langs vannet bort til kirken.(se kart). En dagsmarsj for en pilegrim anslås til maksimalt å ha vært rundt tre mil. Det betyr at det kan ha vært mulig å gå fra Olavskirken i Skoger til Olavskirken i Fiskum på en dag. Drøyt halvveis kan de vandrende ha kommet forbi Korsgården. Som vi nå vet kan navnet tyde på at det har stått et kors på stedet. Her kan pilegrimene ha holdt andakt og gjort seg klar for den lille vandringen bort til Olavskilden.

Pilegrimsleden, kilden og gården Korsgården i Holmestrand (Botne kommune)gjør det noe mer sannsynlig at dette kan være riktig. I det tilfellet er det leden som førte Pilegrimene til Nidaros som passerer forbi en kilde i nærheten av en «Korsgård». Kilden omtales ikke som en Olavskilde, men har navn etter en prest. Forhistorien til kilden fra før reformasjonen, har ingen kunnet gi meg noe informasjon om.

Dersom det var pilegrimer som vandret veien fra Skoger gamle kirke til Fiskum gamle kirke, hvor kunne de ha tenkt seg videre? Leden gjennom Vestfold kjenner vi jo godt til. Vi vet også at det var andre steder pilegrimene oppsøkte som f. eks. kirken i Røldal. Her fantes et hellig kors som skulle ha helbredende virkning. Det er jo en mulighet for at de kan ha vandret videre til Kongsberg muligvis om Skollenborg og Meheia, deretter til Heddal hvor det finnes en stavkirke fra ca.1250. Deretter kan turen ha gått videre til Seljord. Det finnes også mulighet for å legge veien om Sauherrad som ifølge Titlestad kan være Olavs fødested. Nå vet vi at det i dag finnes en pilegrimsled som er merket fra Seljord til Røldal (Norske Pilegrimsveier, 2015). Det må vel kunne antas at denne leden er merket på grunnlag av kunnskap om en tidligere led i området.

En annen mulighet er at pilegrimene gikk videre til Vatnås kirke opp gjennom Numedal, innpå Nordmannsslepa og over til Vestlandet. Dette er en lengre vei, men ville ført dem gjennom Numedal hvor det er flere kirker fra Middelalderen. I Numedal er det verdt å merke seg at stavkirkene ligger med 2,5 til 3 mils avstand. Denne veien kan også ha ført dem til Røldal. Det er så vidt jeg kan forstå, på denne måte en mulighet for at strekningen Skoger –

Fiskum, kan ha vært en del av et nettverk av ferdselsårer for pilegrimer i Middelalderen. Dersom en led fra Skoger til Fiskum gikk forbi kilden i Nedre Eiker, styrker det muligheten for at den kan ha vært en hellig kilde. Beliggenheten mellom to Olavskirker gjør det mulig at også kilden kan ha blitt navnet etter St. Olav.

8.Konklusjon:

Den overordnede problemstilling jeg har forsøkt å besvare er: **Kan kilden i nærheten av Veiabekken i Nedre Eiker være en Olavskilde?**

Ved å sammenholde den kunnskap jeg nå har om temaet med kriteriene for Olavskirker, pilegrimsleder og Olavskilder har jeg kommet fram til følgende:

Olavskirker:

Både Skoger og Fiskum gamle kirker er bygget i Middelalderen, som mange av Olavskirkene er. De er begge viet til Olav den Hellige. Det må derfor kunne sies at begge kirkene oppfyller kriteriene for å kunne regnes med blant Olavskirkene.

Pilegrimsleder:

Pilegrimsleder er stier og veier pilegrimene brukte på vei til ulike hellige mål. På gamle kart, og etter gamle beskrivelser, vet vi at der har vært ferdselsårer i området rundt kilden i Nedre Eiker langt tilbake i tid. Der har derimot ikke vært mulig å finne en sti rett forbi kilden avmerket på noe kart.

Olavskilder:

Det finnes en kilde i nærheten av Veiabekken i Nedre Eiker. Den fyller de fysiske krav for å kunne regnes som en kilde. Den er registrert og fredet som Olavskilde i 1965. Det har ikke vært mulig å finne et sagn eller en fortelling som knytter Olav til kilden.

På bakgrunn av dette vil jeg si at det er ikke mulig å gi et klart ja eller nei svar på den overordnede problemstilling. Allikevel vil jeg hevde at det er flere argumenter for at kilden i Nedre Eiker er en Olavskilde enn mot. Dette bygger jeg på informasjon jeg har funnet underveis i arbeidet. Av avgjørende betydning er det at det faktisk finnes en kilde på stedet. En annen svært viktig opplysning er at kilden ble registrert som Olavskilde og fredet i 1965. Werner har også kilden med som Olavskilde i sin bok blant mer kjente Olavskilder. Funnet og

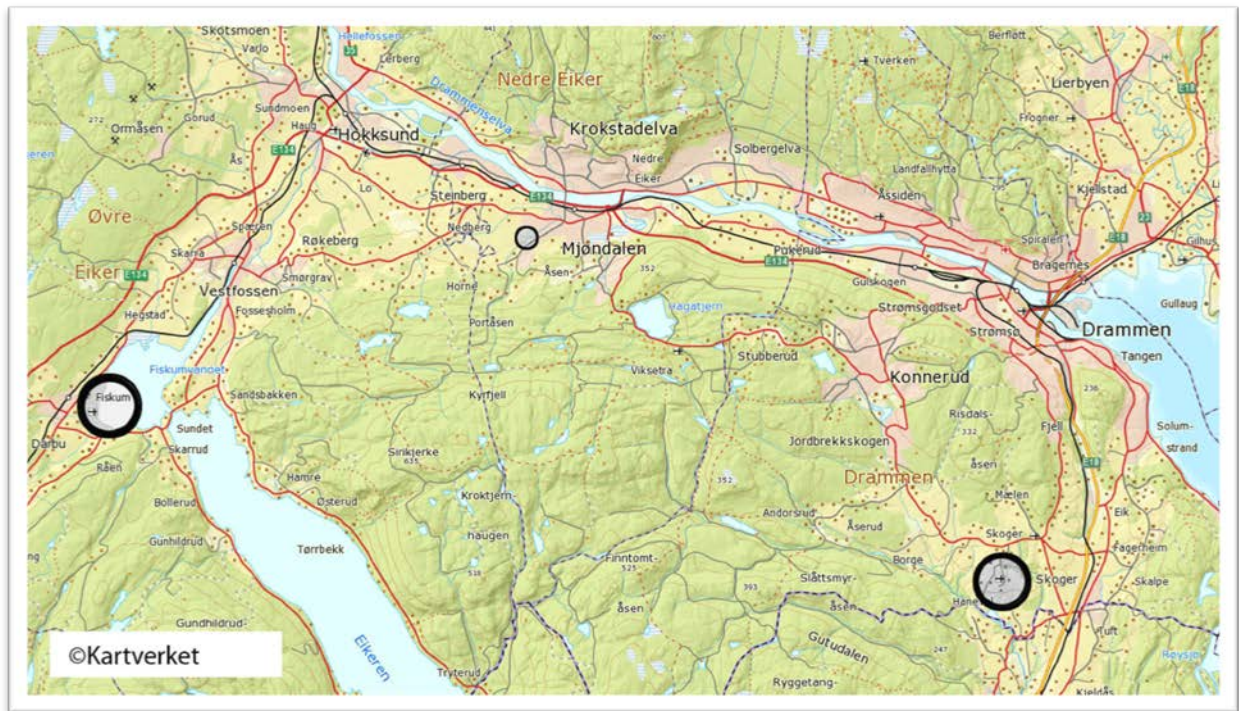
registreringen av breiøksa på samme gård sannsynliggjør at vikinger kan ha vært i området. Mange hellige kilder ligger i tilknytning til en pilegrimsled. Et viktig spørsmål har derfor vært om dette er tilfelle med kilden i Nedre Eiker. Det har ikke vært mulig å fastslå dette med sikkerhet. Ingen av de kart jeg har studert har avmerket en sti rett ved kilden. Det jeg derimot har funnet ut er at det har vært ferdselsårer i området langt tilbake i tid. Det har også vært mulig og vise hvordan man kunne gå fra Skoger gamle kirke til Fiskum gamle kirke, som begge er Olavskirker. Ut i fra terreng og beskrivelse av gamle veistumper synes det også mulig å passere området ved kilden på vei fra Skoger til Fiskum. Dersom en antar at det har gått en pilegrimsled fra Olavskirken i Skoger til Olavskirken i Fiskum forbi kilden, styrker dette muligheten for at kilden i Nedre Eiker kan være en Olavskilde. Parallellfunnet i Botne gjør også at Korsgårdens nærhet til kilden styrker denne muligheten. Mangel på et sagn eller en fortelling som knytter kilden til Olav den Hellige trekker i negativ retning. Det gjør også inntrykket av at det ikke er mange i nærområdet som kjenner til kilden. Olav den Helliges tilknytning til området gjennom familie, styrker derimot muligheten for at han selv kan ha ferdes her. Den lange tiden som har gått siden Olav levde og reiste rundt i Norge, er derimot med å vanskeliggjøre muligheten for funn av konkrete bevis.

Min konklusjon må derfor bli, på bakgrunn av alt materiale jeg har studert, at det er mulig at kilden i Nedre Eiker er en Olavskilde.

Bilde av Olavskilden i nærheten av Veiabekken i Nedre Eiker-mai 2015 - Privat bilde

Vedlegg 1

Kartet ovenfor viser området fra Skoger til Fiskum. Markeringene er gjort ved Skoger gamle kirke, kilden i Nedre Eiker og Fiskum gamle kirke. Kartet er hentet fra internettsiden til Kartverket.

Litteraturliste

Bibelen (2011), Oslo: Bibelselskapet

Botnehistorielag, Davids Kilde, hentet fra <http://botnehistorielag.no/2014-04-05-07-41-01/davids-kilde>

Botnehistorielag, Pilegrimsleden gjennom Holmestrand, Hentet fra <http://botnehistorielag.no/2014-04-05-07-41-01/pilgrimsleden-gjennom-holmestrand>

Buene, Kjell ((2015):*En kontroversiell helgen: Kronikk i Drammens Tidende* 29/7-15

Christie, Sigrid og Håkon (1986) *Norske minnesmerker, Norges kirker, Buskerud bind 2* 1.utg. Oslo: Gyldendal norsk forlag,

Christie, Sigrid og Håkon, Skoger gamle kirke, Hentet 7.august 2016:
http://www.norgeskirker.no/wiki/Skoger_gamle_kirke

Christie, Sigrid og Håkon, Fiskum gamle kirke, Hentet 7.august 2016:
http://www.norgeskirker.no/wiki/Fiskum_gamle_kirke

Fjordholm, Tone (1965), *Innberetning om en topografisk-arkeologisk registrering i Nedre Eiker.*

Groseth, Lars, siden ble opprettet av Torild Kristiansen Bye 11. juli 2006, sist endret 7. mai 2012 av Terje Bautz. Bergkunst i Skogerveien og på Åskollen, Drammen. Hentet fra http://www.historieboka.no/Modules/historiebok_tidsepoke_tema_artikkel.aspx?ObjectType=Article&Article.ID=1899&Category.ID=1366

Hanssen, Knut B.(13. juli 2011), Skoger gamle kirke, Hentet fra <http://www.drammen.kirken.no/1276/507/803-52268.html>

Heggstad, Leiv (1975), *Norrøn Ordbok*, 3.utg. Oslo, Det Norske Samlaget

Helland, Odd (2000):*Rundt om Drammen 2, 2000*,1.utg. Drammen: Brakar AS

Hodne, Olav (1982), St. Olav og Vatnås kirke: en sagnhistorisk undersøkelse,

Norveg årg.25 1982 s.115-147

Hvor er kildene? (1998), Norsk lokalhistorisk Institutt, Oslo

Håkon Håkonsens Saga (1979) bind 4, Oslo: Gyldendal Norsk Forlag

Johansen, Øystein Kock (1994):*Fra fangstmann til viking*, 1.utg. Øvre og Nedre Eiker kommune: Boksenteret A/S

Johnsen, Nils (1914):*Nedre Eker*. 1.utg. Kristiania: A/S CARL WERNER&CO Boktrykkeri

Kolstad, Olav (1986):*Eikerminne årbok 1986*, Hokksund: Eiker Historielag, Mjøndalen trykkindustri

Kværne, Per (rev.2016, 13. juni), Pilegrim. Hentet fra <https://snl.no/pilegrim> 29.12 2015.

Kværne, Per (rev.2016, 13. juni), Pilegrim i kristen tradisjon. Hentet fra <https://snl.no/pilegrim> 29.12 2015.

Kværne, Per (rev.2016, 13. juni), Pilegrimsled. Hentet fra <https://snl.no/pilegrim> 29.12 2015.

Luthen, Eivind (1992):*I Pilegrimens fotspor til Nidaros*, 1.utg. Oslo: J.W. Cappelens forlag A.S.

Løiten, Magne (2015):*Vatnås kirke 350 år*. 1.utg. ©Vatnås kirke. Caspersens trykkeri A/S

Middelalderkirker i Buskerud. (2011,20. januar) Hentet fra <http://bu.disnorge.no/middelalderkirker-i-buskerud>

Moseng, Ole Georg (1994): *Sigden og Sagbladet*, 1.utg. Øvre og Nedre Eiker kommune: Boksenteret A/S

Norske pilegrimsveier.(2015), hentet 21.mai 2016 fra <http://www.pilegrim.no/page.php?id=1427368483>

Pilegrimsleden.no, Bønsnes kirke, Hentet 7.august 2016: <http://pilegrimsleden.no/no/map/poi/bonsnes-kirke>

Rustad, Anton B.(1931):*Skogerboken, Herredshistorie mv*. 1.utg. Drammen: Fremtidens trykkeri

Schreiner, Johan (1926):*Fagrskinna*.2.utg. Oslo: Fabritius forlag

Sellæg, Jo (2000):*Rundt om Drammen 2000*, 1.utg. Drammen 2000, Brakar A/S.

Stiklestad.no: Olavskirker, Hentet 28. september 2015 fra

<http://stiklestad.no/historie/helgenkongen-og-helgendyrking/olavskirker/>

Storsletten, Ola (2008) *Kirker i Norge, bind 5*, 1. utg. Oslo 2008:ARFO

Storsletten, Ola (2009) Olavskirker. Hentet 28. september 2015 fra <https://snl.no/Olavskirker>

Strøm, Hans (1784) *Egers beskrivelse*: bearbeidet utgave av Sæmund Wulfsberg etter original (1959), Kongsberg: Buskerud Andelstrykkeri

Sturlason, Snorre (1957) *Kongesagaer*, 1. utg. Oslo: Gyldendal norsk forlag

Titlestad, Torgrim (2013) *Sagakongene: Olav den Hellige*, 1.utg. Oslo, Spartacus Forlag A/S

Titlestad, Torgrim (1982) *Når folket fortel* 1.utg. Oslo: Universitetsforlaget

Ullern, Paul (2007): *Bønsnes kirke*, Hønefoss, Kolltopp Forlag

Undset, Sigrid (2007): *Essays og artikler 1930-1939*, 1.utg. Oslo, H. Aschehoug & Co. (W. Nygaard)

Werner, Eva E. (1998): *Helbredende kilder i Norge*, 1.utg. Oscar forlag